

เพศวิถีกับสตรีนิยม : ความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศ ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน¹

Sexuality and Feminism: Conception of Ecological Culture in Isan Folk Literatures

สุรชัยนุกูล นุ่นภูบาล² Surathdchan ukoonnunphooban

บทคัดย่อ

บทความนี้ มุ่งศึกษาความเป็นเพศวิถีและสตรีนิยม ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยใช้แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ (Ecofeminism) เพื่อวิเคราะห์ความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศ

ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นเพศวิถีและสตรีนิยม สื่อความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศ ผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน พบว่ามี 3 ประเด็นคือ 1) บุรุษเพศกับอำนาจความเป็นปิตาริปไตย 2) เพศวิถีกับแนวคิดเกษตรแบบดั้งเดิม 3) สตรีกับการกดทับความหมายทางเพศ

จากการศึกษาพบว่า ความเป็นบุรุษเพศ สะท้อนความหมายเพศวิถี ผ่านวาทกรรมคำว่าสามี และความเป็นบิดา วาทกรรมดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดสู่วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน จนกลายเป็นมายาคติหนึ่งในวัฒนธรรมชาวอีสาน ที่ยกย่องบุรุษเพศให้มีอภิสิทธิ์เหนือภรรยาและบุตรของตน

ความเป็นเพศวิถีของสตรีเพศในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน พบว่า มีการยกย่องผู้สตรีเพศ เสมือนเทพผู้ให้กำเนิด คอยปกป้องและคุ้มครองพืชพันธุ์ ในแนวคิดสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม การใช้แนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศ วิเคราะห์ความเป็นเพศวิถีของสตรี พบว่าในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน แสดงการกดทับความหมายทางเพศ พบประเด็นการบุกรุกถ่วงล่า การข่มเหงรังแก และการซ้ำเรารักรักษาวัฒนธรรมชายบรรพบุรุษ โดยการใช้ความหมายสัญลักษณ์ทางธรรมชาติผ่านตัวละครหญิง

การศึกษา "เพศวิถี" ผ่านแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศในวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้สะท้อนให้เห็นว่า คนอีสานได้ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ การบทบาทสตรีเพศในวรรณกรรมพื้นบ้าน สะท้อนบทบาทเทพผู้ให้กำเนิดในสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม การบุกรุกถ่วงล่าสตรีเพศของบุรุษเพศในวรรณกรรมพื้นบ้าน สะท้อนอาการรุกล้ำของคนเมืองผู้มั่งคั่งไทย ตักตวงจากธรรมชาติอันบริสุทธิ์ตามแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศไว้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: เพศวิถี สตรีนิยมเชิงนิเวศ ความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศ

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง องค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹This article is part of a thesis— Traditional Ecological Knowledge in Isan Literature, Doctor of Philosophy Program in Thai, Mahasarakham University

²Lecturer, Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

Abstract

This article aims to study sexuality and feminism in Isan Folk Literatures by implementing the conceptual idea of Ecofeminism to analyze the meaning of ecological culture.

The results of the study found that sexuality and feminism are interpreted through Isan Folk Literatures in three conceptions: 1) Sexuality of Male and the right of patriarchy; 2) sexuality and conception of traditional agriculture and 3) females and pressure in terms of sexuality.

According to the study, sexuality of male, meanings in literatures, are reflected through the discourses describing characters as 'husband' and fraternity. These words have been used in Isan Folk Literatures until becoming a myth or a sign in Isan culture in which men have gotten a privilege and higher social recognition than their wives and their children.

In Isan Folk Literature, sexuality of female is praised as Goddess of birth who protects crops according to a conception of traditional agriculture. Based on a conception of feminism, an analization of feminism reveals that sexuality of female implies being pressured, sexual harassment, compelling and violating natural purity. These meanings are interpreted from the natural signs expressed through female characters.

The study of "Sexuality" through a conception of ecofeminism appeared in folk literature reflects that Isan people recognize the importance of living with nature and relationship between human beings and nature. A role of female in folk literature reflects the sign of the goddess of birth in traditional agriculture society. Sexuality of female harassed by sexuality of male in folk literature reflects characteristics of the people in the city who seem to only take advantage from natural purity in conception of ecofeminism interestingly.

Keywords: *Sexuality, Ecofeminism, Ecological culture conception*

บทนำ

การศึกษาเพศสถานะ (Gender) ของมนุษย์ เพื่อให้เข้าใจพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ในแต่ละสังคม หากเราจะพิจารณาความหมายทางวัฒนธรรม เราจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีทางเพศ เพื่อใช้เป็นแนวในการวิเคราะห์พฤติกรรมทางเพศของคนในแต่ละสังคมตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “เพศ” ไว้สั้นๆ ว่า หมายถึง รูปที่แสดงให้รู้ว่าหญิงหรือชาย เพศในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Sex ในบริบทสังคมไทย เมื่อใช้คำนี้ มักสร้างความสับสนและเข้าใจผิดได้ง่าย เมื่อใช้คำนี้มักจะอนุมานถึงการมีเพศสัมพันธ์ หรือการเสพสังวาส แต่ในทางสังคมศาสตร์คำว่า เพศ (Sex) มีความหมายว่า การบ่งบอกถึงลักษณะทางกายภาพ ที่มองว่าร่างกายมนุษย์มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะความแตกต่างที่ตั้งอยู่บนฐานของอวัยวะเกี่ยวข้องกับการเจริญพันธุ์สามารถแยกออกได้ 2 ประเภท คือ Male และ Female หรือเพศชายและเพศหญิง ความคิดดังกล่าวเมื่อปรากฏในกฎหมายและรูปแบบความเชื่อ มีส่งผลให้เกิดการนิยามว่าเพศ (Sex) ในรูปแบบใหม่ว่า เพศอาจหมายถึงรวมถึงบทบาทหน้าที่ ซึ่งมีใช้การร่วมเพศเพื่อการสืบพันธุ์อย่างเดียว (ชลิตา-ภรณ์ ส่งสัมพันธ์ : 2551)

เพศสถานะ (Gender) คือภาวะความเป็นหญิง เป็นชาย จึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยระบบทางธรรมชาติ อย่างเดียว แต่ถูกกำหนดค่านิยมทางวัฒนธรรมด้วย ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและความเป็นชายในแง่มุมต่างๆ กัน โดยมีข้อกำหนดความเชื่อ ทัศนคติ มายาคติ รวมทั้งประเพณีวิธีปฏิบัติตน จนกลายเป็นค่าบรรทัดฐานของสังคมในเรื่องของความเป็นหญิง เป็นชาย เพศสถานะ จึงเป็นสิ่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา (จิตติมา ภาณุเดชะและคณะ. 2550 : 10-11)

ความสัมพันธ์ของเพศมีหน้าที่และบทบาทที่แตกต่างกันออกไป ความเป็นเพศสถานะในทางสังคมของหญิงชาย ได้กำหนดบทบาทในสังคมหรือตามวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ บางสังคมเลือกให้เพศชายได้รับบทบาทหน้าที่ ที่สำคัญกว่าเพศหญิง เพราะให้เหตุผลว่าผู้ชายเป็นเพศที่เข้มแข็ง หนักแน่น เด็ดขาด กล้าตัดสินใจ และมีความเหมาะสมสำหรับเป็นผู้นำ แต่สำหรับผู้หญิงสังคมมักมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ แปรปรวนทางอารมณ์ง่าย อ่อนไหวง่ายและมีการตัดสินใจที่ไม่เด็ดขาด เมื่อสังคมมีความเชื่อและมีค่านิยมที่มุ่งให้ความสำคัญกับความ เป็นเพศวิถี “เรื่องเพศวิถี” จึงเรื่องของการกำหนดบทบาทว่าเพศชายและเพศหญิงจะมีวิถีปฏิบัติอย่างไร แนวคิดเชิงวัฒนธรรม จะเป็นการบ่งบอกว่าเพศชายหรือเพศหญิงควรมีวิถีที่แตกต่างกันออกไปอย่างไร

การที่ธรรมชาติสร้างเพศมา 2 เพศคือ เพศชายและเพศหญิง ทำให้เป็นที่มาของคำว่า “เพศวิถี” คือการสร้างความหมายและวิถีปฏิบัติตามบทบาทชายและหญิงในแต่ละ

สังคม ในบางสังคมยกย่องชายเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือสตรี ทำให้ผู้หญิงต้องตกอยู่ภายใต้ อำนาจ ผู้ชายจึงเป็นฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์มากกว่าฝ่ายหญิง การมีข้อจำกัดตามวิถีความ เป็นชายและความเป็นหญิงของแต่ละสังคม จึงไม่ใช่แค่ความแตกต่างและเสมอภาคเท่านั้น แต่ผู้หญิงพยายามเรียกร้องเพื่อให้หลุดพ้นจากการถูกครอบงำด้วยระบบนิยมชาย (Patriarchy) หรือคำว่า “ระบบแนวคิดแบบปิตาธิปไตย” ส่งผลให้แนวคิดของคนส่วนใหญ่ได้สะท้อน วิถีคิดว่า “เพศวิถี” คือธรรมชาติความเป็นชายหรือเป็นหญิงให้มีบทบาทแตกต่างกัน แต่ ความแตกต่างระหว่างความเป็นหญิงหรือผู้ชายตามแนวคิดของ ฟูโกต์ กล่าวว่า บทบาท เพศได้ถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรมสังคมที่แตกต่างกัน ฟูโกต์ ปฏิเสธเรื่องบทบาทชายหญิง ที่ถูกกำหนดด้วยธรรมชาติ แต่มองว่าร่างกายของมนุษย์คือ “ประวัติศาสตร์” กล่าวคือบทบาท ของเพศได้ถูกสร้างขึ้นมีเรื่องราวผูกโยง การให้สิทธิ์บางอย่าง สร้างอำนาจโดยชอบธรรม ขึ้นเพื่อให้เกิดอคติเกี่ยวกับเพศ ความเชื่อที่ว่า เพศชายมีหน้าที่อย่างไร เพศหญิงต้องมีหน้าที่ และบทบาทอย่างไร เป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างชายหญิง จนกลายเป็นมายาคติ โดยชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับร่างกาย (Culture and body) หรือ Gender and sex (เพศสภาวะกับเพศสรีระ) ว่าเป็นเรื่องของอำนาจที่แฝงอยู่ด้วย (ปราณี วงษ์ เทศ. 2549 : 19)

หากอธิบายความหมายตามแนวคิดของฟูโกต์ การให้ความหมายคำว่า “เพศวิถี” ในแต่ละสังคมนั้นเราต้องศึกษาประวัติศาสตร์ แนวคิดของคนกลุ่มนั้นๆ ด้วย เมื่อบางสังคม ให้ความสำคัญกับบทบาทเพศชายมากกว่าเพศหญิง แนวคิดระบบ “นิยมชาย” การให้คุณค่า และวิถีความเป็นชายจึงมีมากกว่าความเป็นหญิง ถือเป็นแนวคิดแบบลักษณะแยกขั้วคู่ตรงข้าม (ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ : 2551)

ความเป็นเพศวิถี จึงไม่ใช่เป็นเพียงการแบ่งเพศชาย เพศหญิง ทางกายวิภาคเพียง อย่างเดียว แต่รวมถึงการถูกกำหนดบทบาท หน้าที่โดยสังคมและวัฒนธรรม การกำหนด ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหญิงและชาย ตามลักษณะเฉพาะประจำเพศ (Gender stereotype) จากการนิยามศัพท์ ดังที่ได้กล่าวมา หัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของ เพศวิถีในมุมมองของอำนาจ วาทกรรม บทบาท และความเชื่อที่แฝงมาในวรรณกรรมพื้น บ้านอีสาน

สำหรับคำว่า “วัฒนธรรมเชิงนิเวศ” จะมีความแตกต่างกับคำว่า “นิเวศ วัฒนธรรม”(Cultural Ecology) ตามคำนิยามของศรีศักร วัลลิโภดม (2556) ที่อธิบายว่า สถานที่ต่างๆ ตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ มีผลทำให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆ ชุมชนท้องถิ่นเกิดขึ้น (วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. 2556 : 23) แต่ในนิยามของคำศัพท์เฉพาะ “วัฒนธรรมเชิงนิเวศ” ในบทความนี้ หมายถึง การศึกษาวัฒนธรรมในท้องถิ่น ก่อให้เกิด

แนวคิดเรื่อง “การให้ความสำคัญกับธรรมชาติ การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และยึดธรรมชาติ เป็นศูนย์กลางของจักรวาลทัศน์” อย่างไร

ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดเรื่องสตรีนิยมสายนิเวศ (Eco-feminism) มาวิเคราะห์อธิบาย เรื่อง เพศวิถี ผ่านความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศในท้องถิ่นอีสาน โดยใช้แนวคิดของ ปราณี วงษ์เทศ (2549) ได้กล่าวถึง แนวคิดสตรีนิยมสายนิเวศว่าเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าสตรีเพศ เปรียบเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ปฏิเสธเรื่องของเทคโนโลยี การบุกกรุกกลวงล้ำเป็นการข่มเหง รังแก เป็นการฆ่าเราซึ่งธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ในการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงความหมายเชิง นิเวศที่ซ่อนเร้นในเนื้อหา ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อย่อยๆ ได้ ดังนี้

บุรุษเพศกับอำนาจความเป็นปิตาธิปไตย

บทบาทของบุรุษเพศในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ว่าด้วยการกำเนิดเพศและเพศ วิถีแสดงถึงอำนาจความเป็นบุรุษเพศเหนือสตรีในความหมายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน จากบทนำได้กล่าวว่า เพศสามารถจำแนกตามบทบาทหน้าที่ออกเป็น 2 กลุ่มคือ เพศชาย และเพศหญิง ประเด็นแรก ว่าด้วยเรื่องการให้อำนาจกับบุรุษเหนือสตรี โดยค้นหาความเป็น เพศวิถีของชายผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เพื่ออธิบายค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบ วิธีคิดของคนในสังคมอีสาน

จากการศึกษาเบื้องต้นเป็นที่น่าสังเกตว่าตำนาน นิทานพื้นบ้านอีสานส่วนใหญ่ มัก สร้างตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องเป็นฝ่ายชายมากกว่าหญิง โครงเรื่องคล้ายๆ กัน ตาม อย่างวรรณกรรมแบบชนบท คือ ตัวพระเอกเป็นผู้ดำเนินเรื่องถือกำเนิดจากชาติตระกูลสูง ศักดิ์ (ลูกกษัตริย์) พลัดพรากจากเมือง พบพระเจ้าตา(ฤๅษี) เรียนวิชา ฆ่ายักษ์ ลักนาง กลับ บ้านเมือง เป็นต้น จึงสันนิษฐานเบื้องต้นว่า ชาวอีสานให้ความสำคัญกับเพศวิถีของบุรุษ มากกว่าเพศหญิง

ทั้งนี้ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้แสดงถึงบทบาทความเป็นพ่อ ให้อำนาจเหนือ กว่าภรรยาและบุตร เช่นเดียวกับวรรณกรรมแนวจักรๆ วงศ์ๆ มักสร้างให้ตัวละครเจ้าเมือง มีปัญญาโง่งม หลอกลวง เชื่อฟังคำภรรยาหลงหรือภรรยาที่เป็นตัววิเศษ ให้สินบนหรือหลง ทำนายขย่งว่าตัวละครเอกเป็นกาลกิณี ต้องนำไปฆ่าหรือขับไล่ออกจากเมือง จะเห็นได้ว่า สิทธิในการให้อยู่ที่เจ้าเมือง ในฐานะบิดาสีหิชาติที่จะสั่งให้ลูกอยู่ในเมืองหรือถูกขับไล่ออก นอกเมืองได้ การใช้อำนาจบุรุษเพศเหนือกว่าสตรีในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ปรากฏร่อง รอยตามคัมภีร์ปฐมกาล ได้กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ว่าพระเจ้าเป็นผู้ประทานชีวิต เป็นต้น กำเนิดของมนุษย์เพศชาย และเป็นผู้ให้ชีวิตแก่เพศหญิงด้วยการหักขี้โครงแล้วเกิดเป็นเพศ หญิง แสดงให้เห็นว่าบุรุษเพศเป็นผู้ให้กำเนิดเพศหญิง ด้วยการแบ่งหักกระดูกของตนเอง

ตามตำนานของชาวจ้วงและชาวไทดำ กล่าวถึงความสำคัญของเพศชายว่า ได้รับบัญชามาส
ร้างบ้านแปงเมืองและเป็นชนชั้นปกครองตามแนวทางของพระเจ้าที่ส่งลงมาปกครองมนุษย์
สะท้อนแนวคิดของลัทธิชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ว่าเพศชายมีบทบาทในการกำหนดการ
ประกอบสร้างทางสังคมในรูปแบบของความเชื่อ และทัศนคติ (ธัญญา สังขพันธ์านนท์.
2554:122)

นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกหลายเรื่องที่ทำให้ความสำคัญกับบุรุษเพศมากกว่าสตรี
เพศ การให้สิทธิ์และอำนาจ ในฐานะความเป็นบิดาและสามี การให้คุณค่า ความสำคัญและ
อภิสิทธิ์แก่ผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิง เดิมใช้คำว่า “อำนาจของบิดา” ต่อมาใช้คำว่า “ระบบชาย
เป็นใหญ่” โดยอำนาจของบิดาเป็นฐานแก่อำนาจของเพศชาย ลักษณะของอำนาจบิดาธิป
โดยจึงเป็นลักษณะของอำนาจที่แฝงเร้นเป็นมายาคติมานาน ปัจจุบันการให้อำนาจแก่บุรุษ
เพศ ได้ถูกถ่ายทอดสู่อำนาจรัฐและอำนาจทุน อันนำไปสู่ความเป็นวัฒนธรรมของชายเป็น
ใหญ่ เช่น ในรูปของกฎหมายแม้แต่รัฐธรรมนูญ ปี 2550 ของไทย ได้กล่าวถึงการให้สิทธิ์บิดา
เหนือบุตร ว่ามีสิทธิ์ในการอบรมสั่งสอนและสามารถลงโทษได้ตามสมควร ด้านพุทธศาสนา
กล่าวถึงบทบาทให้อำนาจบิดาในการอบรมสั่งสอน หรือมอบสมบัติและจัดหาคู่ครองให้ตาม
สมควร ด้านวัฒนธรรมไทยบิดาถือว่าเป็นผู้นำครอบครัวภรรยา บุตรมีหน้าที่ต้องเชื่อฟัง ซึ่ง
ความเชื่อในบุรุษเพศได้กลายเป็นความเชื่อเชิงวัฒนธรรมถูกแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน
ตลอดจนโครงสร้างของสังคมครอบคลุมถึงบทบาท พฤติกรรม วิธีคิดของคนในสังคมไทย
แสดงถึงแนวคิดเรื่องระบบชายเป็นใหญ่ (เสนาะ เจริญพร. 2548: 299)

ความเชื่อในระบบความเป็นใหญ่ของเพศ ได้ถูกถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมหนึ่งใน
กลุ่มชาวอีสาน ดังปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระเวสสันดร ในกัณฑ์กุมาร ที่กล่าวถึง
พระเวสสันดรได้กระทำทานกิริยาบำเพ็ญเพื่อความมุ่งหวังของพระโพธิสัตว์ ได้ให้ทานบุตร
ของตน คือกัณหาและชาลีแก่ชุกขพราหมณ์ ได้ทาน นางมัทรี แก่เทวดาที่แปลงเป็น
พราหมณ์เพื่อมาของนางมัทรีไปเป็นคนรับใช้ สุดท้ายเทวดาก็ได้คืนนางมัทรีให้พระเวสสันดร
พร้อมกับกำชับว่า “ไม่ให้ยกนางให้เป็นทานแก่ใครอีก นั่นเป็นข้อสะท้อนถึงความมีอำนาจ
ความเป็นผู้มีอภิสิทธิ์ของบุรุษเพศเหนือสตรี เสมือนประหนึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของตนหรือ
เจ้าของทรัพย์สิน สามารถยกให้ใครก็ได้ตามใจปรารถนา วรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นว่า
อำนาจการเป็นผู้นำเป็นสิทธิ์ของผู้ชายเป็นสิ่งชอบธรรม ลักษณะความเชื่อในระบบความ
เป็นใหญ่ของผู้ชายได้ถูกสร้างความหมายทางวัฒนธรรมในกลุ่มต่างๆ จนกลายเป็นเรื่อง
ของวาทกรรมหรือมายาคติไปในที่สุด ส่งผลให้คนในสังคมอีสาน ได้กำหนดบทบาทความ
ชายให้มีอำนาจมากขึ้น เช่น ลูกต้องมีหน้าที่เชื่อฟังบิดา ในบางสังคมมีการนับถือผีทางบิดา
จึงเป็นที่มาของการแต่งงานที่ต้องใช้สินสอดเป็นจำนวนมาก เพื่อให้หญิงที่แต่งงานต้องยอม

จำนวนเชื้อฟังต่อสามี และค่านิยมที่ว่าความเป็นภรรยาที่ดีต้องเชื้อฟังและเคารพสามี ดังปรากฏคำสอนให้เชื้อฟังสามีและบิดา ในวรรณกรรมเรื่องธรรมดาสอนโลก เป็นต้น

วรรณกรรมที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแต่สนับสนุนความเป็นใหญ่ ความเป็นวีรบุรุษผู้มีอำนาจและความสามารถในการปกครองบ้านเมืองของบุรุษเพศ จนกลายเป็นวัฒนธรรมในสังคมไทย นั่นคือ “ชายเป็นผู้นำ หญิงคือผู้ตาม ชายคือผู้กำหนด หญิงเป็นผู้รับไปปฏิบัติ” (รุ่งวิทย์ มาศงามเมือง. 2540 : 62) ซึ่งเป็นผลมาจากการกำหนดบทบาทและเพศวิถีของเพศชายมากกว่าเพศหญิง จากแนวคิดสังคมที่ชายเป็นใหญ่ (Patriarchal Society) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดำรงอยู่ในสังคมมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นมายาคติ ในปัจจุบันความเป็นใหญ่ของเพศชายยังคงถูกถ่ายทอดผ่านวาทกรรมต่างๆ เช่น ในสำเนาทะเบียนราษฎร (ทะเบียนบ้าน) มักใช้ชื่อบิดาในฐานะเจ้าบ้าน ส่วนภรรยา บุตร หรือสมาชิกคนอื่นๆ มีสถานะเป็นเพียงผู้อาศัย

สรุปได้ว่า จากการอธิบาย “เพศวิถี” ของบุรุษเพศในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้ให้ความสำคัญบุรุษเพศ ในฐานะความเป็นบิดาและสามี เป็นเจ้าแห่งทรัพยากร มีสิทธิ์จะยกทรัพย์สินอันเกิดจากธรรมชาติของตนเองนั้นให้ใคร หรือสั่งการอันใดก็ย่อมได้ จะเห็นได้ว่าการกำหนดบทบาทและสถานะภาพทางเพศที่แตกต่างกัน เกิดจากชุดความรู้ชุดหนึ่งๆ เข้าไปมีอิทธิพลเหนือจิตใจสำนึกของกลุ่มคน ทำให้ผู้คนในสังคม มีแนวคิดและการปฏิบัติตนแบบเอาอย่าง จนบางครั้งมนุษย์หลงลืมค่านิยมความเป็นมนุษย์พื้นฐาน ที่ให้ค่าความเป็นคนมีสิทธิ์ในการใช้ชีวิตอย่างอิสระ ในฐานะสมาชิกร่วมโลกใบนี้ด้วยกัน

เพศวิถีกับแนวคิดเกษตรแบบดั้งเดิม

การศึกษาถึงบทบาทความเป็นเพศวิถี ของสตรีเพศ ในฐานะผู้สร้างผู้ให้กำเนิดและการผลิต แนวคิดของสตรีนิยมสายนิเวศ (Ecofeminism) เชื่อว่าสตรีเพศมีความแตกต่างจากผู้ชายและตีค่าโดยธรรมชาติ โดยการสร้างเงื่อนไขทางชีวภาพว่าเป็นเพศที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้กำเนิด ทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เชื่อมโยงกับโลก ปฏิเสธความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศที่ด้อย ปฏิเสธเรื่องของกรอบทางวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าเพศชายมากกว่าสตรี ในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องปู่สังกะสา ย่าสังกะสี ได้กล่าวถึงบทบาทความเป็นผู้สร้างสัตว์ต่างๆ และแผ่นดินโดยย่าสังกะสีเป็นผู้สร้างสิ่งต่างๆ ดังนี้

แม้ว่า สัตว์ค่าง ธรณีเทิงแผ่นดิน

นางคิดสร้าง แปงปั้นคู่ชูโต

(สุภณ สมจิตศรีปัญญา. ปู่สังกะสา ย่าสังกะสี. 2535: 22)

จากวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นแนวคิดเชิงนิเวศแบบดั้งเดิม โดยมีแนวคิดที่สำคัญว่า “การให้ความสำคัญกับธรรมชาติ การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของจักรวาลทัศน์” ชาวอีสานให้ความสำคัญกับสตรีเพศในฐานะของเทพมารดร ผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง โดยสัญญาเชิงธรรมชาติที่ปรากฏในเนื้อหา กล่าวถึงการที่มีสัตว์และแผ่นดินอาศัย เป็นอำนาจการสร้างของย่าสังกะสี ซึ่งเป็นสตรีคนแรก หากขาดซึ่งย่าสังกะสี ก็ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดบนโลก จึงมองได้ว่าเป็นเพศหญิงได้ถูกถ่ายทอดมาเป็นเชิงสัญลักษณ์ ในฐานะเทพมารดรผู้กำเนิด ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงการบูชาอติลึงค์ (สัญลักษณ์อวัยวะเพศหญิง) สัญญาเชิงธรรมชาติที่ปรากฏคือ “น้ำเต้าปุง” แทนสัญลักษณ์ของมดลูกในเพศหญิง การให้ความสำคัญกับการกำเนิด ความเป็น “เพศวิถี” แสดงบทบาทแม่ของเพศหญิง จึงมีหน้าที่ปกป้องดูแลลูก อธิบายความได้ว่า ความเป็นแม่ของเพศหญิง มีมาโดยสัญชาตญาณมากกว่าความเป็นวัฒนธรรม ینگานของ ปฐม หงษ์สุวรรณ ได้ศึกษาบทบาทของสตรีเพศ เรื่อง แม่เมือง: ผู้หญิงกับความเป็นเพศศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมเหย้าของชาวผู้ไท ได้เสนอถึงความสำคัญของสตรีเพศว่า “ผู้หญิงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเพศศักดิ์สิทธิ์ที่มีขอบเขต (Space) เกี่ยวพันกับวัฒนธรรม พิธีกรรมและสัญลักษณ์ กล่าวคือ แม่ ในสภาวะเพศปรกติมีฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร การใช้อำนาจเหนือธรรมชาติเข้ามาช่วย ทำให้เพศหญิง มีลักษณะความเป็นเพศศักดิ์สิทธิ์ขึ้น” คำนี้สัมพันธ์กับคำว่า แม่ธรณี หมายถึง เทพผู้หญิงที่มีหน้าที่ดูแลรักษาพื้นดิน แม่ย่านาง หมายถึง ผีผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลรักษาประจำเรือ แม่เมือง หมายถึง ผู้หญิงที่มีอำนาจในการรักษาพยาบาลอาการเจ็บป่วยแบบดั้งเดิม ในบทความพยายามชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญของเพศหญิงในฐานะ ผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งบนโลก เช่น ตำนานน้ำเต้าปุง เป็นสัญลักษณ์ของครุฑมารดา ตำนานปฐมมูลของล้านนา กล่าวถึง อิตถิ(ผู้หญิง) ชื่ออิตถิสังกะสี เกิดจากธาตุดิน กินดอกไม้เป็นอาหาร ต่อมาได้ปั้นสัตว์ต่างๆขึ้น และเกิด บุรีสะ(เพศชาย) ชื่อปู้สังโคยะสังกะสี ได้สมสู่กันจนเกิดเป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์ จึงถือได้ว่า สตรีเพศอยู่ในฐานะของผู้สร้าง และเป็นเพศแรก ที่ถือกำเนิดบนโลกใบนี้ นอกจากนี้ ปฐม หงษ์สุวรรณ ได้ต่อยอดถึงความสำคัญของเพศหญิง โดยสะท้อนแนวคิดถึงบทบาทความเป็นสตรีเพศ ผ่านความศักดิ์สิทธิ์ ในฐานะผู้ดูแลรักษาอาการเจ็บป่วยในบท “เครื่องเอ้แม่เมือง: การสร้างพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในผู้หญิง (ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2550 : 258-280)

ธัญญา สังขพันธานนท์ ได้ศึกษาบทบาทของสตรีเพศ ในฐานะผู้ให้กำเนิดและดูแลรักษา ผ่านบทความชื่อ พระแม่ธรณี เทพมารดาแห่งโลก: แนวคิดดั้งเดิมในการเชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติ กล่าวว่า แม่ธรณี เป็นแนวคิดดั้งเดิมของมนุษย์แทบทุกวัฒนธรรมรากฐานของความคิดมาจากระบบการผลิตของสังคมดั้งเดิม ผู้หญิงมีบทบาทในการเพาะปลูก การ

ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในฐานะพลังหลักและผู้เติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ จนกลายเป็น ลัทธิบูชาแม่ย่า ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดผู้หญิงกับธรรมชาติโดยชี้ให้เห็นถึงบทบาทความเป็น เทพมารดาของเพศหญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดและโอบอุ้มรักษากับผู้ดำรงไว้ซึ่งความสัจย์ ใน คติพุทธศาสนายอมรับแม่ธรณีในฐานะผู้ช่วยเหลือพระพุทธเจ้าให้ตรัสรู้ และเป็นมารดาผู้ ปกป้องบุตรในฐานะเทพผู้พิทักษ์ แม่ธรณีมีพลังอำนาจทำลายล้างพระยามารให้ปราศัย แม่ ธรณีจึงเปรียบได้กับเพศหญิงในฐานะมารดาผู้ให้กำเนิดสติปัญญาอันยิ่งใหญ่ คือการตรัสรู้ ธรรมของพระพุทธเจ้า ความสำคัญของเพศหญิงผ่านแม่พระธรณีในตอนพระสัมมาสัมพุทธ เจ้าก่อนตรัสรู้ เมื่อผจญกับพระยามาร ก็ได้ยกเอาสัจจะอธิฐาน ให้แม่พระธรณีช่วยบีบมวย ผม บันดาลน้ำท่วมขับไล่สมุนของพยามารจนพ่ายแพ้ไป (ธัญญา สังขพันธานนท์. 2554 : 121)

อีกบทบาทหนึ่งที่มีการกล่าวถึงความเป็นแม่ผู้ปกป้องแผ่นดิน มีหน้าที่ ดูแลรักษา เป็นสื่อกลางนำผลบุญกุศลที่ญาติอุทิศไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว จากวรรณกรรม เรื่องขุนบรม ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงแกนฟ้าคั่น ได้สร้างโลก สวรรค์ และแผ่นดินทวีปต่างๆ ขึ้นและกำหนดสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพไปประจำในสิ่งนั้นๆ ดังนี้

ตนหนึ่งหากแม่น	เทเวศเจ้า	นางนาถธรณี
นางนั้น	ทงปฐวิง	แผ่นดินเอาไว้
คนใด	อุทิศน้ำ	หยาดหลังหมายทาน
ปาเตตก	แผ่นดินกายหน้า	มเหล็กชี้ให้
ธรณีนางนาถเทียบยอม	ย่อใส่เกล้า	เอาไว้ชูวัน

(ดุษฎี ไชยสินธุ์. ตำนานขุนบรม, ม.ป.ป ; 2)

อย่างไรก็ตามจากวรรณกรรมทั้งสองเรื่องที่ได้อ่านมาจะเห็นได้ว่าการหยิบยก เรื่องของมารดา(แม่ธรณี) ผู้มีหน้าที่พิทักษ์ปกป้องมนุษยชาติ ในบริบททางสังคม พบว่ามี การยกย่องเรื่องของแม่อันเป็นตัวแทนของเพศหญิงเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ ดังจะปรากฏคำเรียก ชื่อนำ สถานที่ต่างๆ โดยมีคำนำหน้าว่าแม่ นำหน้า เช่น แม่ น้ำ แม่โพสพ แม่คงคา แม่พระธรณี เป็นต้น หากพิจารณาดูในเชิงสังคมศาสตร์ จะพบบทบาทของสตรีอีสานในสังคมเกษตรกรรม แบบเลี้ยงชีพ คือการทำกรเกษตรแบบพึ่งพาสภาพดิน ฟ้า อากาศจากธรรมชาติ เป็นสังคม ที่มุ่งการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพ ความมั่งคั่งร่ำรวยจะมุ่งวัดกันที่การเป็นเจ้าของทรัพยากรจำนวนมาก เช่น จำนวนพื้นที่ไร่นา จำนวนปศุสัตว์ที่เลี้ยงไว้ สมัยก่อนสตรีอีสานมีบทบาทในการ ทั่งไถหว่านรวบรวมพันธุ์พืชการทำหน้าที่เคียงคู่กับชายเสมอมา นอกจากจะทำหน้าที่นอก

บ้านแล้ว การจัดการในครัวเรือนเลี้ยงดูลูก ทำอาหาร จักสาน ทอผ้า ถือได้ว่าเพศหญิงเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต การทำหน้าที่ดังกล่าวเป็นจุดพลิกผันที่ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในสังคมวัฒนธรรม คือการแต่งเข้าบ้านฝ่ายหญิง ฝ่ายชายหากต้องการจะแต่งงานกับสาวบ้านใด จะมีกระบวนการอย่างหนึ่งคือการไปใช้แรงงานทำไร่ ทำนาที่บ้านของฝ่ายหญิงก่อน เป็นเวลาอย่างน้อยหนึ่งฤดูกาล หลังการเก็บเกี่ยวเสร็จจึงจะได้แต่งงานกับลูกสาวบ้านนั้น ฝ่ายชายจึงจัดอยู่ในระบบการผลิต(แรงงาน)หนึ่งในการจัดการทรัพยากรนั่นเอง

หากพิจารณาดูประเด็นนี้จะพบว่า ฝ่ายหญิงต้องการแค่แรงงานของฝ่ายชายหรือไม่ ความเป็นวัฒนธรรม จะเห็นว่าการที่ฝ่ายชายไปทำงานที่บ้านฝ่ายหญิง เป็นการวัดคุณสมบัติของฝ่ายชายได้ว่ามีความเหมาะสมหนักเอาเบาสูหรือไม่หรือเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายหญิงได้เป็นฝ่ายเลือก โดยในสังคมการเกษตรอีสานเชื่อว่า การดูลักษณะของชายที่ดีควรมีลักษณะ “ฝ่ามือหนาเท้าหนา” ซึ่งปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่องปฐมบันนา ได้กล่าวไว้ว่า พระเจ้าบันผู้ชายให้มีลักษณะหลังหนา มือหนา “พระเจ้าเอามาบัน เอาน้ำคว่ำใส่ดิน จึงแบ่งถั่ว หลังนั้นจึงหนา” แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของเพศชายที่ดี ต้องมีมือและหลังหนา อันแสดงถึงความขยัน ทำงานหนักได้ดี เหมาะสมที่จะเป็นเขยและสามีที่ดีได้ และยังเป็นโอกาสให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีโอกาสได้ใกล้ชิดทำความรู้จักกันได้มากขึ้น พบว่าสังคมอีสานสมัยก่อนแม้จะแต่งงานกันไปแล้ว เขยใหม่และลูกสาวเมื่อยังไม่มีทรัพย์ที่จะออกเรือนใหม่ได้ ก็มักนิยมไปนอนพักค้างแรม ทำงานที่กระท่อมปลายนา(เถียงนา) แม้จะมองว่าเป็นการใช้แรงงาน จะได้ตื่นเช้าทำงานได้สะดวกไม่เสียเวลาในการเดินทาง หากมองวัฒนธรรมเรื่องที่พักอาศัย ครอบครัวอีสานสมัยก่อนเป็นครอบครัวขนาดใหญ่อยู่กันหลายคน การที่คู่บ่าวสาวใหม่ จะใช้ชีวิตคู่ครองคงมีความเขินอายจึงเป็นการมองอีกมุมว่าเป็นการเปิดโอกาสให้คู่บ่าวสาวใหม่ได้ใช้ชีวิตร่วมกัน ไม่ต้องขัดเขินในการสมรส เพื่อตอบสนองปัจจัยในการผลิต เพราะคนอีสานมีค่านิยมว่าการมีบุตรมาก ย่อมมีอำนาจการผลิตในสังคมเกษตรมากขึ้น ซึ่งปัจจัยในการผลิตที่สำคัญนั้นก็คือ “เพศหญิง” อธิบายว่า การมีบุตรถือเป็นปัจจัยในการผลิตได้มากขึ้น “เพศวิถี” ของหญิงจึงอยู่ในฐานะปัจจัยสำคัญ มีอำนาจในการควบคุมการผลิตเบื้องต้นนั่นเอง

หากพิจารณาด้านทางสังคมศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์ ถึงการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ มันทน์ ยมจินดา (2541: 9-11) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมมนุษย์ กล่าวว่า มีพัฒนาการเริ่มต้นจากการอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ คือสังคมล่าสัตว์ ในยุคของการล่าอาหารป่า ทางสังคมวิทยาอธิบายว่า มนุษย์ในยุคนี้จะมีมนุษย์รูปเคารพเป็นสัตว์ต่างๆ ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิม คือการบูชารูปเคารพสัตว์เป็นเทพเจ้า (totemism) ยุคที่มนุษย์รวมกลุ่มกันยังชีพด้วยการล่าสัตว์ การยกย่องเพศชายมากกว่าเพศ

หญิง เพราะเชื่อว่าเพศชายมีภาวะความเป็นผู้ล่ามากกว่า ด้วยสรีระที่เข้มแข็ง ความสามารถ เป็นผู้นำในการล่า เพศหญิงจึงต้องอาศัยเพศชายในการยังชีพ การล่าย่อมนำมาซึ่งการตาย หากการตายนั้นได้ถูกนำมาอธิบายเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมว่า การตายมิได้เป็นการตายแบบ สูญเปล่า แต่เป็นการตายเพื่อให้ก่อกำเนิดพลังชีวิตใหม่ให้กับอีกชีวิต เป็นการจัดการควบคุม ทรัพยากรของโลกไม่ให้มีมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏในเนื้อหาวรรณกรรมเรื่อง ปุสังกะสา-ยาสังกะสี ได้กล่าว ถึงการปลุกพืช ปลุกหญ้า เมื่อพืชมีจำนวนมากก็บั่นสัตว์กิน พืชมา เมื่อสัตว์กินพืชมีจำนวนมากขึ้น พืชและหญ้ามียาน้อยลงก็บั่นสัตว์กินเนื้อมา ให้ จัดการควบคุมปริมาณสัตว์กินพืช เป็นต้น

ซึ่งการตายในสังคมาลสัตว์ อาจเป็นการตายที่ไม่สูญเปล่า เมื่อชีวิตหนึ่งตายไปอาจ เป็นการก่อกำเนิดชีวิตใหม่ตามมา จึงถือว่าการล่าเป็นการก่อกำเนิดชีวิตใหม่ ซึ่งปรากฏ แนวคิดการเกิดใหม่ของชีวิตจากการตายในวรรณกรรม เรื่องน้ำเต้าปู้ง เนื้อหาได้แสดงว่า น้ำเต้าเกิดจากรูจุมูกวายเป็นที่ตายไป กวายเป็นที่ถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ กวายเป็นผู้ให้ชีวิตช่วยมนุษย์ทำนาปลูกข้าว คนอีสานจึงให้ความสำคัญกับกวายเสมือนเป็น บรรพบุรุษ ในวรรณกรรมน้ำเต้าปู้ง เมื่อกวายตาย น้ำเต้าเกิดขึ้นในรูจุมูกวายเป็นพอน้ำ เต้าตาย คนก็ได้ไหลออกจากน้ำเต้านั้น ทำให้มองว่า สัญลักษณ์การตายของกวาย ได้ก่อกำเนิด เป็นเชื้อพันธุ์ให้กับชีวิตใหม่ต่อไป

หากพิจารณาตามแนวคิดของเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมจะพบว่า เรื่องการตายของกวาย ในวรรณกรรมน้ำเต้าปู้ง มีเรื่องของ การตายของกวายทำให้เกิดเป็นน้ำเต้า น้ำเต้าตายกลายเป็น แหล่งกำเนิดมนุษย์ต่อมา สื่อให้เห็นว่าต้นกำเนิดของมนุษย์มาจากการตายของกวาย การตายของกวายอีกความเชื่อหนึ่งได้ปรากฏเป็นสัญลักษณ์เลือด เลือดสีแดงของกวายที่ ตายไป สามารถอธิบายตามเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมคือ เป็นพลังก่อกำเนิดชีวิตใหม่ โดย พิจารณาจากสัญลักษณ์การมีประจำเดือนของเพศหญิง บ่งบอกให้รู้ว่าเพศหญิงมีความพร้อม สำหรับการตั้งครรภ์เพื่อให้กำเนิดชีวิตใหม่ การนำเลือดกวายมาเช่นนี้ไว้ในบางพิธีกรรม จึง แสดงถึงกระบวนการกำเนิดของชีวิตใหม่ของมวลมนุษย์

ลักษณะสังคมต่อมาคือสังคมการเกษตร เมื่อสังคมเริ่มเข้าสู่การรู้จักเพาะปลูก มนุษย์สังเกตว่าความอุดมสมบูรณ์อันเกิดจากดินและฟ้า(ฝน) มีความสัมพันธ์กันจึงเปลี่ยน การบูชารูปเคารพสัตว์ มาสู่การนับถือเทพเจ้าแห่งดินและฟ้าแทน แผ่นที่ดินที่เปรียบเสมือน มดลูกของสตรีหรืออู๋มอ้งค์ชีวิต สัญลักษณ์ความเป็นพ่อฟ้า แม่ดิน แถน นาค กบ แม่ธรณี ถูกประกอบสร้างให้เป็นสัญลักษณ์ความอุดมสมบูรณ์ของฝน การกำเนิดและเติบโตของพืช เหมือนการเกิดและเติบโตของมนุษย์ ฟ้าหรือเทพเจ้าแสงแดด พระอาทิตย์ ฟ้าจึงเปรียบ เหมือนเพศชาย ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ต่อเมล็ดพืช ดินเป็นผู้รองรับน้ำฝน แผ่นดินจึงเป็น

ลักษณะของเพศหญิงที่ตั้งท้องได้เพราะอาศัยน้ำเชื้อจากฟ้า เมื่อฝนหลังน้ำฟ้าลงสู่ดิน เหมือนการสังวาสของเพศชายสู่ฝ่ายหญิง น้ำฝนจึงเปรียบเสมือนน้ำเชื้อแห่งการเจริญพันธุ์สู่การเพาะพืชชาติให้เจริญเติบโต จากแนวคิดนี้ อธิบายว่า เมื่อฝนตกลงสู่พื้นดิน เสมือนเทพฟ้าทำให้เทพดิน(แผ่นดิน=เพศหญิง) ท้อง เทพดินจึงเป็นเสมือนมารดรผู้ให้กำเนิดพืชพันธุ์ธัญญาหาร จึงเป็นแนวคิดสำคัญอันเกิดจากสังคมนาถ ที่บูชาลัทธิเจ้าแม่ดิน สัญลักษณ์เชิงนิเวศต่อมา ปรากฏใน “วรรณกรรมน้ำเต่าปึง” น้ำเต่ามีความหมายวัฒนธรรมสื่อถึงรูปลักษณ์มดลูกของแม่ผู้ให้กำเนิด น้ำเต่ามีคุณสมบัติพิเศษคือปลุกง่าย ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว วรรณกรรมกล่าวถึง น้ำเต่าปึงว่า เมื่อขุนเค็ก-ขุนคาน เอาเหล็กชี้เจาะผลน้ำเต่า การนำเอาเหล็กเจาะลงไปเพื่อให้มนุษย์ไหลออกมา จึงมองได้ว่าเป็นกิริยาเชิงสัญลักษณ์ของการสมสู่เสพสังวาส ผลน้ำเต่านั้นจึงเป็นเสมือนมดลูกขนาดใหญ่ที่เทพมารดรได้กำเนิดสัตว์ พืช และมนุษย์ไหลออกมาก็เปรียบเสมือนเมล็ดในน้ำเต่าที่เพาะพันธุ์ง่าย ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว

กล่าวโดยสรุป เพศวิถีกับแนวคิดเกษตรแบบดั้งเดิม ได้เสนอความเป็นวิถีแห่งความเป็นเพศหญิงและชายผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ซึ่งในสังคมนาถแบบดั้งเดิมให้ความสำคัญกับเพศหญิงในฐานะเพศผู้เอื้อต่อปัจจัยการผลิต เพศหญิงมีบทบาทในการเก็บรักษาพันธุ์พืช และเป็นผู้รักษาความลับทางการเพาะปลูก เสมือนเทพแห่งดินผู้เพาะปลูกพืชชาติให้สมบูรณ์ โดยสื่อผ่านวรรณกรรมเรื่องน้ำเต่าปึง ที่เปรียบผลน้ำเต่าปึงเป็นดั่งมดลูกของพืชชาติ เมื่อสังคมนาถมีการพัฒนาการทางสังคมนาถ มีการจับกลุ่ม จึงเกิดยุคแห่งการล่า การให้ความสำคัญกับเพศชายจึงมีมากกว่าเพศหญิง ในฐานะของผู้นำแห่งการล่า การล่านำมาซึ่งความตาย แต่แนวคิดของเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมถือว่าการตายกลับได้มาซึ่งการก่อกำเนิดชีวิตใหม่ ที่ปรากฏแนวคิดในวรรณกรรมน้ำเต่าปึง กล่าวถึงการตายของควาย แล้วเกิดเป็นน้ำเต่า พอน้ำเต่าเหี่ยวเฉาตาย ก็กลายเป็นผู้คนไหลออกมา สะท้อนถึงแนวคิดได้ว่าการตายเป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิดชีวิตใหม่

สตรีกับการก่อกำเนิดความหมายทางเพศ

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึงการใช้เพศวิถีกับการก่อกำเนิดความหมายทางเพศ โดยนำแนวคิดเรื่องสตรีนิยมสายนิเวศ (Eco-feminism) มาใช้วิเคราะห์ความเป็น “เพศวิถี” ของบุรุษเพศและสตรีเพศ ในความหมายวัฒนธรรมเชิงนิเวศ ปราณี วงษ์เทศ (2549) ได้กล่าวถึง แนวคิดสตรีนิยมสายนิเวศว่าเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าสตรีเปรียบเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ปฏิเสธเรื่องของเทคโนโลยี การบุกรุกถล่มล้างเป็นการข่มเหงรังแก เป็นการซ้ำเราซึ่งธรรมชาติอันบริสุทธิ์ การค้นหาความหมายและตีความหมายของสัญลักษณ์ (Symbol) ทางวัฒนธรรม

ที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงเป็นการค้นหาความหมายสัญลักษณ์เชิงนิเวศที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน

พัฒนาการสังคมมนุษย์ที่ต้องการควบคุมธรรมชาติในยุคของการล่า ความต้องการอยากเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์ คือการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ การอธิบายสังคมยุคนี้ว่าให้ความสำคัญกับเพศชายว่ามีสัญชาตญาณความเป็นผู้ล่า การล่านั้นมาสู่การแสดงอาการคุกคามธรรมชาติ เพศหญิงถูกอธิบายว่าเป็นความมั่งคั่งของธรรมชาติ การบุกรุกล่วงล้ำธรรมชาติจึงเป็นการข่มเหงรังแกสตรีเพศ

ประเด็นนี้จึงถูกหยิบยกมาถกในมุมมองของแนวคิดสตรีนิยมสายนิเวศ พบว่าในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ได้เสนอเนื้อหาของการสังวาสข้ามเผ่าพันธุ์ระหว่างคนกับนาค ในเรื่องขุนเทือง ขุนทิง เนื้อหาได้กล่าวถึง นครแห่งหนึ่งชื่อ พาราณสี มีกษัตริย์ นามว่า ขุนเทืองและนางรัตนะกัลยา ปกครองบ้านเมือง ครั้นหนึ่งขุนเทือง ออกเดินทางจากเมืองเพื่อไปเที่ยวในป่า(ประเพณีการล่าของกษัตริย์) จนไปถึงแม่น้ำแห่งหนึ่งซึ่งเป็นสวนของพญานาค ได้พบลูกสาวพญานาค ชื่อว่า นางแอกไคร้ เกิดชอบพอรักไคร้ ขุนเทืองจึงตามนางไปยังบาดาลและได้นางแอกไคร้เป็นภรรยา ซึ่งเนื้อหาได้แสดงบทสังวาสระหว่างขุนเทืองและนางแอกไคร้ ในตอนนี้ว่า

.....ทำวขุนเทือง จับบายบายมือถือเนื้อ คลอเคลียคั้นหนึ่งเสียงนาง
เว้าอิน อ้อยออยอ้ายอุณกาย จับจูบอ้ายเกี่ยวกายชมชาย ทำวก็จิงจุยฉายกายแกมดมแก้ม
นมตู่เกี่ยวเป็นเกี่ยวกลิ้งกล่อม หยิงกะเป็นอ้อมล้อมหอมกลิ้งลิ้นไอ สองเล่าได้สมนึกมะ
โนหมาย ชื่อว่าหญิงกับชายชอบพอกันแล้ว มันก็เป็นแถวฝุ่นคือกับเชือกข้าว ขุนเทืองบา
บ่าวทำวกับสาวนางแอกไคร้ก็เลยได้ช่วยกันแท้แหละ

(เตชวโร ภิกขุ. นิทานขุนเทือง-ขุนทิง, 2542 : 10-11)

วรรณกรรมได้แสดงบทอัศจรรย์ แสดงการเกี่ยวพาราณสีและสังวาสระหว่างขุนเทืองและนางแอกไคร้ เป็นฉากที่นิยมนำมาดำเนินเรื่องของคู่พระนาง การอธิบายเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมสำหรับบทเกี่ยวหรือบทอัศจรรย์ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของชีวิตใหม่ อธิบายการสืบพันธุ์ของสรรพสัตว์ แสดงลักษณะพื้นฐานของธรรมชาติที่สร้างความเป็นคู่ ต้องอาศัยพึ่งพากันและกัน สัตว์โลกย่อมอยู่ด้วยตนเองเพียงลำพังมิได้ กล่าวได้ว่าโลกถูกสร้างขึ้นมาในลักษณะการพึ่งพากันและกัน สัตว์น้อยใหญ่ต่างเป็นห่วงโซ่ในระบบนิเวศ มีสัตว์กินเนื้อ มีสัตว์กินพืชเพื่อรักษาสมดุล มีระบบสืบพันธุ์ไว้เป็นแหล่งกำเนิดพลังชีวิตใหม่ เพื่อทดแทนทรัพยากรที่มีการตายไปนั่นเอง เนื้อหาได้แสดงต่อไปว่า ขณะที่ขุนเทืองไม่อยู่ นางรัตนะกัลยาได้เชิญ

หมอมอ(โอร) มาทำนายดูว่าขุนเทืองอยู่ที่ใด เมื่อทราบว่าคุณเทืองอยู่ที่เมืองพญานาคกับลูกสาวพญานาค นางรัตนะกัลยาจึงบนบานให้พวกผีต่างๆ ตามไปบอกกล่าวให้ท้าวขุนเทืองกลับบ้านเมือง ในขณะที่เดียวกันขุนเทืองได้พบเห็นภาพนางแอกใคร่แปลงเป็นนาคไปเล่นน้ำ จึงเกิดความกลัวและความเบื่อกัน เพราะเชื่อว่าเป็นสัตว์ต่างสายพันธุ์ โดยเนื้อหาได้แสดงตอนนี่ว่า

....พอแต่นางสั่งแล้วชวนหมู่บริวาร สาวนางคนพริ้วสาวสนมใช้ ไปถึงน้ำที่ธารกว้างใหญ่ พวกกันแก้วไ้วางขึ้นชูคน แล้วก็โตนลงน้ำในหนองก้องสนั้น พวกกันเป็นนาคน้อยลอยเล่นส่วนสน หลายมากลั่นละครบเป็นคน กลับตัวเป็นนาโคนาคลงลอยน้ำในหนองลั่นลอยวันวันแล่น แสนโกฏคือเกลื่อนก้องฟองฟุ้งส่งเสียง ปบปิ่นเปียงเสียงส่งงสมุทร สุตละนอนาคีต้อยติโตนเดิน....

....นางบ่อฮู้ว่าท้าวผัวเจ้าจอมมองขุนเทืองไปยืนจ้องมองเบ็งครวเดียว นางก็เห็นนาคานอยู่ย่นบนพื้น เขาก็ไ้วาขึ้นแปลงตัวเฮ้วฮีบ ฟ้าวุ่นงขึ้นงามโก้ดั้งเดิม ท้าวเบ็งเปิดหน้ากายเมื่อย คือตั้งเป็นนางงูเงือกผีผางฮ้ายนางก็อาย บาท้าวประโลมผัวหลายเล่า ขุนเทืองศรีแจ่มเจ้าเขาซ้าส่วนใจ ท้าวบ่อคิดอยากได้ว่าเป็นนาคนางงู บ่ออยากดูนางเมื่อยเบือใจจอมเจ้า....

(เตชวโร ภิกขุ. นิทานขุนเทือง-ขุนทิง, 2542 : 15-16)

เมื่อขุนเทืองเห็นร่างนาคของนางแอกใคร่ก็เกิดความเบื่อกัน จึงได้ลานางแอกใคร่เพื่อกลับบ้านเมือง นางแอกใคร่ได้มาส่งขุนเทืองถึงท่าหน้า ก่อนจากกันนางได้ล้วงเอาลูกในท้องแล้วเอาไปตองทิ้งห่อให้ขุนเทืองเพื่อเอาไปเลี้ยง เมื่อถึงเมืองนางรัตนกัลยาไม่พอใจพยายามหาเรื่องทำร้าย ขุนเทืองจึงให้เสนอำมาตย์เอาลูกชายไปปล่อยไว้ในป่า ขุนทิงอยู่ในป่าอย่างสุขสบาย เพราะมีเทวดาและสัตว์ต่างๆ มาดูแลรักษา เมื่อขุนเทืองคิดถึงขุนทิงลูกชาย จึงให้พวกอำมาตย์ออกไปสืบว่ายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ เมื่อทราบว่ายังมีชีวิตอยู่จึงไปเชิญเข้ามาอยู่ในเมือง ขุนทิงเมื่อเติบโตมีต้องการอยากจะมีแม่ จึงไปถามพ่อ พอทราบว่ามีแม่เป็นนาคอยู่ที่เมืองบาดาล จึงได้ขออนุญาตพ่อเพื่อไปหาแม่ เมื่อเดินทางถึงท่าหน้าจึงเอาไม้ตีน้ำเรียกพวกนาคให้มาหา พวกนาคพอทราบว่าเป็นลูกของนางแอกใคร่ จึงพาขุนทิงไปยังเมืองบาดาล ขุนทิงได้พบแม่ และอยู่ที่เมืองบาดาลพอสมควร จึงได้ลาแม่เพื่อกลับบ้านเมือง นางแอกใคร่แนะนำให้ลาตาและขอของขวัญ เมื่อขุนทิงได้ของขวัญวิเศษ 3 อย่าง มีหม้อทองแดง, ดาบ และขອງข้าว และ นางแอกใคร่บอกวิธีใช้ว่า หม้อนั้นมีของทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าต้องการอะไรให้ตั้งจิตอธิษฐาน แล้วเคาะเบาๆ ของที่ต้องการนั้นจะออกมา

ดาบนั้นใช้ในการต่อสู้กับข้าศึกศัตรู ส่วนของจ้าวนั้นให้ลากไป ขณะที่ลากนั้นถ้าไม่เกี่ยวอะไร ก็ให้เดินทางไปเรื่อยๆ ห้ามพักห้ามนอน แต่ถ้าจ้าวไปเกี่ยวกับอะไรแล้วจึงหยุด เมื่อแม่มาส่งถึงท่าหน้าขุนทิงก็เดินทางไปโดยปฏิบัติตามคำของแม่ ใช้เวลาเดินอยู่หลายวันจนถึงแม่น้ำใหญ่ของจ้าวได้เกี่ยวจะดึงอย่างไรก็ไม่หลุดจึงหยุดนอน พอเมื่อตื่นขึ้นที่นั่นกลายเป็นเมืองใหญ่ ชื่อว่าศรีสัตตนาคนหุต ขุนทิงได้เคาะหม้อทองแดงแล้วมีหญิงสาวออกมา 2 คนชื่อ ทิงและทอง จึงอภิเษกเป็นมเหสี ขุนทิงก็ครองศรีสัตตนาคนหุต ต่อมาขุนทิงได้ออกไปเที่ยวป่า พอถึงป่าหิมพานต์ ได้พบนางชะนี โดยพระฤๅษีได้ชุบให้นางชะนีแปลงกายเป็นคน ขุนทิงได้หลงเสน่ห์ของนางชะนีได้อยู่กับนางชะนี จนได้ลูกชายคนหนึ่งชื่อ อำคาหรืออู่แก้วมีเนื้อหาดอนได้นางชะนี ดังนี้

....เป็นเพราะบุญบาเบื่องบุพเพสันนิวาส ชาติก่อนเคยก่อสร้างทำให้ชักหอม พอแต่หวลเห็นหน้าชะนีน้อยหน่อ ก่อเกิดความอยากได้นางไว้เห็ดเมีย ดูตั้งงามชาติเขื่อนางเทพอัปสร นำชะออนขุนทิงแทบลิตายหมายหมั้น อัครรยใจไอ้ไสตายหมายฮ่วม จึงมีความข่าวขอไขदानต่อพระนาง....

นางชะนี: น้องนี้แนวนามเชื้อเตียรัจจานสัตว์ป่า อยู่ภูผาป่าไม้ ประสาไฮ้ขาดเขินพี่เอย

ขุนทิง: พี่หากมาเห็นน้องนงคังนางหวังฮ่วม ใจประสงค์กล่อม สัวมกวม เกี่ยวฮ่วมพระนาง หรือหากทางพระอวณน้องมีสองซ้อนเสื่อ เจ้าเป็นเมียมิ่งหมั่นขันซ้อนเสื่อผู้ใดน้องเอย

(เตชวโร ภิกขุ, นิทานขุนเทือง-ขุนทิง, 2542 : 46)

จากวรรณกรรมที่กล่าวมาสามารถอธิบายในเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมว่า การใช้สัญญาเชิงนิเวศ ถึงเรื่องการสมพาสข้ามเผ่าพันธุ์ระหว่าง นาคกับมนุษย์ มนุษย์กับชะนี หากพิจารณาถึงเหตุผลความเป็นจริงแล้วการผสมพันธุ์ธรรมชาติข้ามสายพันธุ์คงจะเป็นเรื่องยากยิ่งไปกว่านั้นหากธรรมชาติการให้กำเนิดทายาทสืบทอด ตามแนวคิดสังขะนิยมเชิงวิทยาศาสตร์มีข้อที่สนับสนุนแนวคิดค่อนข้างยาก เพราะทางวิทยาศาสตร์เชื่อว่าสัตว์แต่ละชนิดย่อมมีความเป็นสายพันธุ์ ทางพันธุกรรม (Species) หมายถึง กลุ่มของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะรูปร่าง และพฤติกรรม จึงจะสามารถผสมพันธุ์ และถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมได้ แม้จะเชื่อกันว่าสิ่งมีชีวิตสามารถการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมได้ เช่นการเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ใหม่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปร่างหรือพฤติกรรมและถ่ายทอดลักษณะทาง

พันธุกรรมแบบใหม่สู่ลูกหลานได้ จนทำให้ไม่สามารถกลับไปอาศัยหรือผสมพันธุ์กับสิ่งมีชีวิตต้นตระกูลได้อีก ถือว่าเป็นวิวัฒนาการสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ใหม่ แต่เนื่องจากมนุษย์และขนาด ชะนี ไม่ได้มีความคล้ายคลึงกันเลยทั้งรูปร่าง พฤติกรรม จึงเป็นเรื่องยากที่จะให้กำเนิดทายาทได้

อธิบายตามแนวคิดเชิงสตรีนิยมเชิงนิเวศ จะพบแนวคิดทางวัฒนธรรมเชิงนิเวศที่ทับซ้อนอยู่ เรื่องของขนาดกับมนุษย์ จากเนื้อเรื่องกล่าวถึงขุนเทือง เป็นมนุษย์เพศชายรูปร่างได้เดินทางออกจากเมือง เพื่อเข้าไปป่าไปพบนางนาค สัตว์เชิงนิเวศแสดงถึงความ เป็นชายสูงศักดิ์มีความเป็นคนเมืองศิวิไลซ์ คำว่าศิวิไลซ์ มาจากคำว่า “Civilize” หมายถึง ความเจริญ ทำให้เป็นคนในเมือง ทำให้หายจากเป็นคนป่าเถื่อนเป็นคนมีอารยธรรม นำ ความเจริญให้บังเกิดแก่หมู่คนป่า เมื่อมนุษย์คนเมืองพบนางนาค ซึ่งอาจมองว่านาคเป็น ชนเผ่าดั้งเดิม เป็นชนพื้นเมืองในป่า เป็นกลุ่มชนไร้อารยธรรม มีวิถีชีวิตอาศัยอยู่ในป่าริม น้ำไม้ใส่เสื้อผ้า มีลักษณะเปลือยเปล่าเหมือนกับที่ สุจิตต์ วงษ์เทศ(2554) ตั้งข้อสังเกตว่า อาจหมายถึงลักษณะของคำว่า “นาค” คือคำเรียกกลุ่มชนที่ไม่นุ่งผ้าเหมือนกับตนเอง ใน ความเห็นนี้อาจจะหมายถึงกลุ่มของชนพื้นเมืองถูกคุกคามถูกล้างจากภายนอก “อธิบายความ เป็นมาว่าเกิดจากการสมรส (การชำเรา) ระหว่าง “เจ้าชาย” ผู้บุกรุกภายนอก กับ “นางนาค” คนพื้นเมือง” ซึ่งอาจจะมองในลักษณะเชิงมานุษยวิทยาเช่นนี้ก็ว่าได้

นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องขุนเทือง ขุนทึง ยังแสดงการกดทับความหมาย วัฒนธรรมระหว่างความเป็นคนเมืองและคนพื้นเมืองผ่านเรื่องของเพศวิถี ในตอนที่ขุนเทือง ได้พบนางนาคเล่นน้ำกับเหล่านางสนมว่า “นางคานพริ้วสาวสนมไม้ไซ้ ไปถึงน้ำที่ธารกว้างใหญ่ พวกกันแก้ผ้าไว้วางขึ้นชูดน แล้วก็โดนลงน้ำในหนองก้องสนั่น” เมื่อขุนเทืองมองเห็น นางเอกได้ เปลือยกายอาบน้ำกับนางสนมสาวไซ้ จึงแสดงอาการรังเกียจ เกิดความเบื่อหน่าย จึงต้องการจะกลับบ้านเมือง แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนชั้นต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งหาก มองถึงความเป็นกลุ่มชนแล้ว จึงเป็นแบ่งแยกระหว่างความเป็นคนเมืองผู้มีอารยะและความเป็นคนป่าผู้ไร้อารยธรรม

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานอีกหลายเรื่องที่ได้แสดงถึงความเป็นนักร้องของบุรุษเพศ ที่ออกเดินทางจากบ้านเมืองสู่การแสวงหาเนื้อคู่ผู้อาศัยอยู่ในป่า จะพบว่ามีการใช้อุบาย สัตว์ลักษณะการกำเนิดจากธรรมชาติลักษณะเช่นนี้อยู่ เช่น เรื่องท้าวไสวัว ตัวนางเอกชื่อว่า นางปทุมมา กำเนิดจากดอกบัวฤๅษีชุบให้เป็นสาวงาม เรื่องท้าวจักริณพรมหริน นางเอก ก็ถือกำเนิดจากดอกบัว แสดงให้เห็นธรรมชาติที่เป็นเกราะปกป้องเพศหญิง ภายใต้สัญลักษณ์ ของดอกบัวอันสื่อถึงความงาม ความบริสุทธิ์ของหญิงสาว นอกจากนี้ยังการสร้างให้ตัวละคร นางเอกให้ถือกำเนิดอยู่ในลักษณะอื่นๆ อีก เช่น

เรื่องปลาแตกปลาสมอ กล่าวถึง เจ้าเมืองราชคฤห์ ได้ไหปลาร้าจากท้าวบุสบาเมื่อเปิดดูได้พบของมีค่ามากมาย จึงให้หมอโหรทำนาย พบว่าท้าวบุสบาเป็นผู้มีบุญ จึงได้ยกลูกสาวชื่อนางมาตฟ้าให้ โดยให้นางมาตฟ้าอยู่ในโพรงงาข้างทิพย์ แล้วมอบผ่านนายสำเภาไปให้ เมื่อท้าวบุสบาได้รับแล้วก็เอาไปรักษาไว้อย่างดี ต่อมานางมาตฟ้าปรากฏตัวออกมาให้เห็นทั้งคู่จึงอยู่กินกันแบบสามีภรรยา

ในเรื่องท้าวสุพรมโหมกขา (หมาเก้าหาง) กล่าวถึง พระอินทร์ได้ส่งนางไขฟ้าให้ลงมาอยู่ในกะโหลกศพ และคอยดูแลบ้านเรือน ข้าวปลาอาหารเวลาท้าวสุพรมโหมกขาไม่อยู่ ต่อมาท้าวสุพรมโหมกขาจับตัวได้จึงอยู่กินแบบสามีภรรยา

เรื่องกำพริ่าผีน้อย ได้กล่าวถึงตอน จับพญาช้างได้ พญาช้างได้ร้องขอชีวิตและบอกว่าจะให้ของวิเศษ โดยถอดงาข้างหนึ่งให้ ท้าวกำพริ่าผีน้อยจึงปล่อยไปแล้วเองาข้างมาเก็บไว้ที่บ้าน ในงาข้างนั้นได้มีหญิงสาวคนหนึ่งชื่อนางสีดาออกมา ต่อมาท้าวกำพริ่าจับนางได้จึงทวงงาข้างทั้ง เพื่อจะไม่ให้นางหลบเข้าไปอยู่อีก จากนั้นจึงได้อยู่กินเป็นสามีภรรยากัน

วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานที่ได้กล่าวมา แสดงอนุภาคเรื่องแบบเดียวกันนี้อีกหลายเรื่อง ไม่ว่าจะแสดงเนื้อหาให้ตัวละครนางเอกกำเนิดอยู่ในป่า มีกำเนิดในดอกบัว เกิดจากงาข้าง สื่อถึงแนวคิดเชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน อธิบายตามแนวคิดสตรีนิยมสายนิเวศได้ว่า เป็นการแสดงนัยของเพศหญิงแสดงความอ่อนเยาว์ สดใสภายใต้กำเนิดของธรรมชาติที่สวยงาม มีความเป็นธรรมชาติ ไร้เดียงสาเป็นเกราะป้องกัน การที่ตัวละครเอกฝ่ายชายได้เดินป่าดงพงไพร เพื่อแสวงหาคูครอง ก็เหมือนดังความเป็นผู้ล่าที่มีได้มุ่งล่าเพื่อยังชีพ แต่เป็นการล่าเพื่อให้ได้มาซึ่งศักดิ์ศรีและความเป็นผู้มีบุญญาธิการ แสดงการคุกคามเป็นการขำเราธรรมชาติอันบริสุทธิ์ อันสื่อได้ถึงความเป็นเพศบุรุษที่มีอำนาจในการคุกคามสตรีเพศนั่นเอง

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง เพศวิถีกับสตรีนิยม : ความหมายทางวัฒนธรรมในองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน พบว่า มีการให้ความสำคัญกับบุรุษเพศในฐานะความเป็นผู้นำของครอบครัว เป็นเพศที่แข็งแรงสามารถปกป้องดูแลครอบครัวได้ แนวคิดนี้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นมายาคติในสังคมอีสาน เมื่อถูกถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านกลายเป็นวาทกรรมในการให้สิทธิมีอำนาจเหนือสตรีเพศในฐานะสามี มีอำนาจเหนือบุตรธิดาในฐานะความเป็นเจ้าแห่งทรัพยากร เพศวิถีกับแนวคิดเกษตรแบบดั้งเดิม วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานได้นำเสนอบทบาทของสตรีในฐานะผู้มีอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต การยกย่องสตรีเพศในฐานะเทพผู้ให้กำเนิดพบในวรรณกรรมปู่สังกะสา ย่าสังกะสี น้ำเต้าบุง ผ่านสัญลักษณ์ของควายและน้ำเต้า เลือดของความเสมือนประจำเดือนของเพศหญิงอันก่อให้เกิดพลังของชีวิตใหม่ บทบาทเทพผู้ปกป้องพบในเรื่องของแม่ธรณี ที่เทพแห่งดินมีหน้าที่รองรับน้ำฟ้าแล้วก่อกำเนิดพืชพันธุ์ให้กับมนุษย์ทั้งปวง เรื่องของการกตัญญูทางเพศได้สะท้อนให้เห็นว่า เพศหญิงเป็นเสมือนธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ได้ถูกคุกคาม จากบุรุษเพศหรือคนเมือง ด้วยวาทกรรมคำว่าคิวิไลซ์ สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์และความเป็นคนเมืองกับคนป่า สะท้อนแนวคิดของผู้ล่าและผู้ถูกล่าด้วยการแสวงหาแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติอันบริสุทธิ์นั่นเอง

บรรณานุกรม

- จิตติมา ภาณุเดชะและคณะ. (2550). **สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์หัวใจสำคัญของผู้หญิง**.
กรุงเทพฯ:บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (ม.ป.ป.). **เพศวิถี: นิยามความหมาย และพัฒนาการรอบแนวคิด**.
เอกสารประกอบการบรรยายในการสัมมนาเรื่องการพัฒนาเยาวชนเชิงบวก
(Positive Youth
Development), วันที่ 17-20 มีนาคม 2551 ณ โรงแรมเฟิสท์ กรุงเทพฯ.
- دنۇپل ڤايلىنىڭ. (2537). **นิทานปู่สังกะสา ย่าสะกะสี**. เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
วิทยาลัยครูเลย.
- _____. (ม.ป.ป.). **นิทานขุนบรม**. เอกสารประกอบการอบรมวิเคราะห์วรรณกรรมอีสาน.
เตชวโร ภิกขุ. (2542). **นิทานท้าวขุนทึง**. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติ.
- ธัญญา สังขพัฒน์านนท์. (ม.ป.ป.). **พระแม่ธรณี-เทพมารดาแห่งโลก: แนวคิดดั้งเดิมในการ
เชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติ**. บทความประชุมวิชาการระดับชาติ ระหว่างวัน
ที่ 18-19 สิงหาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน.
- ปฐุม หงส์สุวรรณ. (2550). **กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยนิทานกับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2549). **เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- รุ่งวิทย์ มาศงามเมือง. (2540). **บทบาทบุรุษสตรีในวรรณกรรมอีสาน**. วารสารพยาบาล
สาธารณสุข, ฉบับเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม.
- มันที ยมจินดา. (2541). **มนุษย์กับธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). **นิเวศวัฒนธรรมในความเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ
เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2554). **นาคนมาจากไหน**. กรุงเทพฯ: โพสต์บุ๊คส์.
- สุภณ สมจิตศรีปัญญา. (2535). **นิทานปฐุมกับ**. มหาสารคาม: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). **ผู้หญิงกับสังคม ในวรรณกรรมไทยยุคทอง**. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์มติชน.

ปัจจัยการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีลาว ในจังหวัดอุดรธานี

Migration Factors of Lao female workers in Udonthani

จินทา-ลา วรณหงส์ / ธนพุกษ์ ชามะรัตน์
Chanthala Vankhahong¹ / Thanapauge Chamaratana²

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานีประเทศไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทยโดยใช้กรอบแนวคิดของ Lee Everette S (1966) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) จากวิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ แรงงานสตรีลาวที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย จำนวน 15 ราย โดยคัดเลือกผู้ให้ ข้อมูลสำคัญดังกล่าวด้วยวิธีบอกต่อ (Snowball Technique) ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีเพราะเห็นว่ามีความเหมาะสมในการใช้เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการย้ายถิ่นทั้งก่อนและหลังการย้ายถิ่น

บทความนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมเพื่อศึกษาบริบทการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีลาวในจังหวัดอุดรธานี โดยมีอยู่ด้วยกัน 2 ปัจจัยคือ (1) ปัจจัยผลักดันจากประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายออกได้แก่ ความยากจนและค่านิยมระดับต่ำจางที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับต่างประเทศอัตราการว่างงานอยู่ในระดับสูงการขาดสิ่งจูงใจสำหรับความก้าวหน้าในอาชีพนโยบายกำลังคนที่ไม่เหมาะสม(2) ปัจจัยดึงดูดในประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายเข้าได้แก่ระดับค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าในประเทศบ้านเกิดของแรงงานค่านิยมและสิ่งจูงใจจากประเทศที่ต้องการย้ายไปทำงานความก้าวหน้าของอาชีพในการทำงาน ความสวี่ไฉและความสะดวกสบายในการทำงาน นอกจากนี้ระบบเครือข่าย และเพื่อนจากหมู่บ้านเดียวกันยังคงมีความสำคัญอย่างมากต่อการย้ายถิ่น

คำสำคัญ: การย้ายถิ่น ปัจจัยผลักดันและดึงดูด แรงงานสตรีลาว อุดรธานี

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เบอร์โทร 0986168183 อีเมลล์ chanthala.vankhahong@gmail.com, chanthala.igos4@gmail.com

²อาจารย์ประจำภาควิชาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

¹MA students, Mater of Arts Program in Community Development, Khon Kaen University

²Lecturer, Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Abstract

This article is part of the thesis proposal regarding " Social Network construct of Lao female workers in Udonthani, Thailand" The objective is to study on migration process of Lao female workers in Udonthani, Thailand, by using Lee Everette S (1966) concept. The methodology used was qualitative (Qualitative Methods) by using in-depth interviews, participatory and non-participatory observation, selected 15 key informantsof Lao female workersand be legal migrant Registration working in Thailand by using Snowball Technique. Because that is suitable to study for analysis the migration process both before and after working in Thailand.

This article reviews the literature to study the context of Lao female migrant workers in Udonthani, Thailand. There were two factors, namely (1), push factors-fromcountry movingworkersoutsuch as: poverty, popularity and the lower wage rate compared with other countries,thenumber of unemployed is high,the lack of incentives for career advancement and unsuitable employment policies (2) pull factor from country that workers moving in including the wages and salaries are higher than the home countries of migrants,popularityand incentives fromtargetedcountries. Career advancement, the civilizationandconvenience on work. In addition, relatives and Friends from their village are also influenced for Migration.

Keywords: *Migration, Push Pull factor, Lao female workers, Udonthani*

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงความจำเป็นมาของการย้ายถิ่นแล้วพบว่า การย้ายถิ่นในอดีตและปัจจุบัน มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การย้ายถิ่นในอดีตจะเป็นการย้ายถิ่นโดยการอพยพประชาชน ของอีกฝ่ายที่พ่ายแพ้ต่อสงคราม การหลบหนีจากภัยธรรมชาติและความยากจน แต่ปัจจุบัน การย้ายถิ่นจัดอยู่ในรูปแบบแบบชั่วคราวและแบบถาวร ซึ่งเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่ เมืองหรือการย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ด้วยสภาพทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม การเมืองและ ความยากจนของครัวเรือน นอกจากนี้ยังเกิดจากกระแสทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์และการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้านการผลิตจากเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการ มากขึ้น (สักกรินทร์ นิยมศิลป์ : 2554) โดยที่การย้ายถิ่นระหว่างประเทศในอาเซียนด้วย กันเองมาจากโครงสร้างทางประชากรและเศรษฐกิจสังคมเกษตร จากตัวเลขการเคลื่อนย้าย ของแรงงานดังกล่าวในอนุภูมิภาคนี้พบว่ามีถึง 4.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 (Vivienne Wee and Amy Sim : 2004)

แรงงานย้ายถิ่นข้ามชาติในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงถือว่าเป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่ง ที่ แสดงให้เห็นถึงความต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการที่ข้ามพรมแดนของ ประเทศที่มีแรงงานย้ายถิ่นเข้าไปทำงาน โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศปลายทาง และเป็นศูนย์กลางการนำเข้าแรงงานไร้ฝีมือจากประเทศต้นทางคือ ลาว พม่าและกัมพูชา มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ (อมรา สุนทรธาดา, 2558) และการย้ายถิ่นดังกล่าวเป็นการย้ายถิ่นระหว่าง 2 ประเทศที่ไปมาหาสู่กัน จากการติดต่อ สัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สำหรับอีกระบบหนึ่ง คือ การไหลเวียน ของกำลังคนในวัยทำงานจากภาคเกษตรกรรมไปยังประเทศที่เป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการ ส่งผลให้ความยากจนเป็นแรงผลักดันสำคัญ ก่อให้เกิดปัญหาของแรงงานข้ามชาติ ที่ซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น (วัชร ศรีคำ : 2557)

จากสถิติ เดือนพฤศจิกายน 2558 โดยข้อมูลจากสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานพบว่า จำนวนแรงงานต่างด้าวที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงาน ในประเทศไทยมีจำนวนทั้งหมด 1,497,305 คนเพิ่มขึ้นถึง 157,471 คน จากเดิม 1,339,834 คน ในปี พ.ศ. 2557 (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน, 2558) จังหวัดอุดรธานี ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดของประเทศไทยที่มีแรงงานย้ายถิ่นสตรีลาวเข้ามาทำงาน ซึ่งมีจำนวน 1,170 คน (กรมการจัดหางานจังหวัดอุดรธานี, 2558) เป็นจังหวัดที่มีการพัฒนา ทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแรงผลักดันที่สำคัญทำให้แรงงานดังกล่าวต้องการที่จะ ย้ายถิ่น นอกจากนี้มีแรงงานเข้ามาทำงานในจังหวัดดังกล่าวแล้ว อุดรธานีถือว่าเป็นอีกหนึ่ง

จังหวัดต่อจากจังหวัดหนองคายที่มีประชากรลาวเดินทางเข้ามาเยี่ยมเยียนเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้าน การรักษาพยาบาล ที่เกี่ยวข้องแหล่งท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ อุทยานียังเป็นหนึ่งในจังหวัดที่คนลาวต้องการมาพักผ่อน หย่อนใจ และการจับจ่ายใช้สอย

แรงงานสตรีลาวที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเข้ามาทำในภาคบริการ เช่น งานที่ทำในร้านค้าคาราโอเกะ แรงงานในร้านอาหาร พนักงานขายสินค้าหน้าร้านและแรงงานที่ทำงานบ้านเป็นต้น (วรรณพร ปันทะเลิศ : 2555) โดยเฉพาะแรงงานที่ทำงานบ้านซึ่งเป็นแรงงานมาจากชนบทและมีการศึกษาน้อยจึงเลือกที่จะเข้ามาทำงานในอาชีพนี้มากกว่าอาชีพอื่น จากข้อมูลพบว่า ผู้หญิงหลายล้านคนทั่วโลกนิยมย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองหรือจังหวัดที่มีชายแดนติดต่อกันและมักจะเข้ามาทำงานในอาชีพทำงานบ้านเป็นส่วนใหญ่ (Nguyen ThiNguyet Minh, 2014) โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงงานดังกล่าวย้ายถิ่นก็คือ วัฒนธรรม ภาษาที่ใช้คล้ายคลึงกันและเครือข่ายทางสังคมที่เป็นปัจจัยผลักดันอันสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น คือ จากการติดต่อกับนายจ้างจัดหางานไปจนถึงญาติและคนรู้จักที่อยู่ในชุมชนเดียวกันหรือต่างชุมชน (มณีมีย์ ทองอยู่ และดุษฎี อายุวัฒน์ : 2548)

เครือข่ายทางสังคมดังที่กล่าวมา มีลักษณะที่เป็นนายหน้า เครือญาติและคนที่รู้จักกันอยู่ในชุมชนเดียวกัน จากที่แรงงานดังกล่าวเคยย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยมาก่อนจึงทำให้พวกเขาารู้สึกมั่นใจเพราะเป็นคนในครอบครัวหรือญาติสนิทที่ได้ชักชวนให้มาทำงานด้วยกัน นอกจากนี้เมื่อกล่าวถึงเครือข่ายทางสังคมของเพศหญิง อาจมีพื้นฐานมาจากความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและถิ่นฐาน ซึ่งเป็นความผูกพันในบริบทของครอบครัวและเครือญาตินอกจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดที่มีหน้าที่และการให้ความรักต่อกันแล้วยังมีของเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกันทับซ้อนอยู่ด้วย โดยที่โลกของเพศหญิงจะยังเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเศรษฐกิจ และสังคม แต่ยังคงรวมถึงความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของการแลกเปลี่ยนและให้ความร่วมมือกันมากกว่าจะเป็นความขัดแย้งเช่น การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้คำปรึกษาและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอีกด้วย (กนกพร ดีบุรี : 2542)

นอกจากนี้ ผู้ย้ายถิ่นยังจะต้องเผชิญความเสี่ยงที่ไม่ใช่ด้านเศรษฐกิจอยู่หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบการ และการค้ามนุษย์ ผู้ย้ายถิ่นหากเข้าเมืองผิดกฎหมายอาจต้องเผชิญกับความเสี่ยงโดยอาจถูกกระทำทารุณจากนายจ้าง เช่น ใช้งานหนักหรือเสี่ยงอันตรายมีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน เป็นต้น โดยผู้ที่ขาดใบอนุญาตทำงานจะมีอำนาจการต่อรองน้อยส่วนใหญ่จะกลัวถูกจับกุมหรือถูกส่งกลับประเทศ ซึ่งทำให้มีความเป็นไปได้ที่จะถูกเอาเปรียบมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานไร้ฝีมือที่มีการศึกษาน้อยที่จะต้องประนีประนอมกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นระหว่างการย้ายถิ่นอีกด้วย (The World Bank : 2012)

ดังนั้น งานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษามีความสนใจศึกษาประสบการณ์และกระบวนการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทยอย่างไร ทำไมถึงต้องตัดสินใจย้ายถิ่นมาทำงานในประเทศไทยโดยพิจารณาทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการย้ายถิ่น และเพื่อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมจากปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงจูงใจให้แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นข้ามชาติเพื่อไปหาชีวิตที่ดีกว่า จากเครือข่ายทางสังคมต้นทาง และเครือข่ายทางสังคมปลายทาง อะไรที่เป็นอิทธิพลที่ทำให้พวกเขาต้องการที่จะย้ายถิ่น และมีความเสี่ยงอย่างไรบ้าง รวมทั้งการจัดการความเสี่ยงผ่านทางเครือข่ายทางสังคมในการช่วยเหลือซึ่งกัน ละครันและการปรับตัวอย่างไร

คำถามในการวิจัย

เป็นที่ทราบกันแล้วว่า แรงงานลาวต้องการที่จะข้ามมาทำงานในประเทศเพื่อนบ้านมากกว่า เพราะสะดวกในการเดินทาง ทั้งในเรื่องของภาษาที่ใช้ จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการที่จะทราบว่าแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นจากประเทศต้นทาง (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ไปยังประเทศปลายทาง (ประเทศไทย) โดยเฉพาะแรงงานที่เป็นเพศหญิงที่มีจำนวนมากกว่เพศชาย ที่เข้ามาทำงานในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งอะไรเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้แรงงานสตรีลาวดังกล่าวต้องการที่ย้ายถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาถึงปัจจัยการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีลาวในจังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย

แนวคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

Everett S. Lee (E.S. Lee's Theory of Migration) ได้อธิบายถึงทฤษฎีดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ถึงขนาดและกระแสการไหลทวนกระแสของการย้ายถิ่นและคุณลักษณะของผู้ย้ายถิ่น โดยได้ให้ความหมาย “การย้ายถิ่น” ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างถาวร หรือกึ่งถาวร ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในลักษณะทิศทางใด การเคลื่อนไหวใด ๆ ที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่นจะเกี่ยวข้องกับจุดเริ่มต้น (Origin) จุดปลายทาง (Destination) และอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขวางกั้นอยู่ระหว่างต้นทางกับปลายทางอยู่เสมอ

นอกจากนี้ Lee (1966) ยังได้ขยายความทฤษฎีดังกล่าวว่า พื้นที่ต้นทางและปลายทางมักจะมีแรงบวก หรือที่เรียกกันว่าเป็นปัจจัยดึงดูด (Pull) ที่ทำให้ประชากรมีการย้ายถิ่นไปที่อื่น ขณะเดียวกันก็จะมีแรงลบที่จะผลักดันให้ประชากรย้ายถิ่น และจะผันแปรไปตาม

บุคลิกภาพและคุณสมบัติส่วนตัวบุคคลและยังสะท้อนให้เห็นว่าการย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น แล้วเปรียบเทียบผลดีที่จะได้รับกับผลเสียที่จะเกิด ขึ้นถ้าผลดีมากกว่าผลเสียหรือต้นทุนแล้วเขาก็จะตัดสินใจย้ายถิ่นซึ่งสอดคล้องกับ (วิลาสินี สัมมราชา, 2555) ที่ได้กล่าวว่าสาเหตุที่สำคัญของการย้ายถิ่นของแรงงานประกอบไปด้วยปัจจัยหลักต้นจากประเทศต้นทางที่แรงงานต้องการเคลื่อนย้ายออกและปัจจัยดึงดูดหรือแรงจูงใจจากประเทศที่แรงงานต้องการเคลื่อนย้ายเข้า

1. ปัจจัยผลักดันจากประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายออก

1) อัตราการว่างงานอยู่ในอัตราสูงและการทำงานต่ำระดับทำให้แรงงานส่วนเกินที่เกิดจากการว่างงานและการทำงานต่ำระดับในประเทศนั้นต้องหางานทำที่ตรงกับความรู้ความสามารถของตนเองแต่ถ้าหากไม่สามารถหางานที่ตรงกับความต้องการได้แล้วทำให้แรงงานส่วนหนึ่งมีแนวโน้มอย่างมากที่จะเคลื่อนย้ายออกไปสู่ต่างประเทศ

2) ระดับค่าจ้างที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับต่างประเทศในอาชีพที่มีลักษณะเดียวกันถ้าเปรียบเทียบกันในเรื่องค่าจ้างหรือเงินเดือนที่ได้รับขณะทำงานในประเทศ โอกาสการเคลื่อนย้ายแรงงานไปต่างประเทศย่อมมีมากกว่าถ้าค่าจ้างและเงินเดือนในต่างประเทศมีอัตราค่าจ้างที่สูงกว่า

3) การขาดสิ่งจูงใจสำหรับความก้าวหน้าในอาชีพ ทำให้แรงงานที่มีความรู้ความชำนาญ แต่ไม่มีโอกาสสำหรับก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ของตนเองย่อมเกิดความรู้สึกที่อยากย้ายไปทำงานในต่างประเทศอีกด้วย

4) นโยบายกำลังคนที่ไม่เหมาะสม เป็นการวางแผนกำลังคนที่เหมาะสมทำให้เกิดการพัฒนาไปตามระบบของงาน แต่ขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาไม่มีกรวางแผนพัฒนากำลังคนทำให้ขาดความรู้ความสมดุระหว่างงานกับบุคลากร เป็นเหตุให้กำลังแรงงานบางส่วนอาจกลายเป็นแรงงานส่วนเกิน ทำให้ประเทศที่ต้องการกำลังคนในส่วนเกินนี้ ทำให้คนดังกล่าวต้องการเคลื่อนย้ายออกไปนอกประเทศได้

5) ปัจจัยทางสังคมและการเมืองเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แรงงานบางส่วนอาจต้องการอพยพเคลื่อนย้ายไปต่างประเทศได้ เพราะไม่พอใจในสภาพสังคม และการเมืองที่เป็นอยู่อันเนื่องมาจาก ความมุ่นวาย และความแตกต่างของกลุ่มการเมืองในประเทศ

2. ปัจจัยดึงดูดในประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายเข้า

1) ระดับค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าในประเทศบ้านเกิดของแรงงาน

อันเป็นสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจที่สำคัญของแรงงาน ได้แก่ ระดับค่าจ้าง และเงินเดือน ดังนั้นจะเป็นสิ่งดึงดูดใจได้ดีที่ทำให้แรงงานดังกล่าวต้องการอพยพเคลื่อนย้ายออกไปทำงานยังถิ่นใหม่ได้

2) การขาดแคลนกำลังคนในบางสาขา ถ้าหากมีการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับตลาดแรงงาน ทำให้แรงงานในต่างประเทศได้ทราบถึงประเภทแรงงานที่ขาดแคลนเหล่านี้ได้เป็นอย่างดีทำให้ความต้องการที่จะย้ายถิ่นมีความสูงมากขึ้น

3) โอกาสสำหรับความก้าวหน้าในอาชีพ ประเทศที่พัฒนาแล้วย่อมมีสิ่งให้อำนวยความสะดวกแก่การปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการวางแผนพัฒนาบุคลากรที่ยุติธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของแรงงานโดยทั่วไป จึงเป็นสิ่งดึงดูดให้แรงงาน ที่มีความรู้ความชำนาญจากประเทศด้อยพัฒนาเคลื่อนย้ายไปทำงานในต่างประเทศ เพื่อโอกาสก้าวหน้าในอาชีพของตนเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการย้ายถิ่นของแรงงานสตรี โดยใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นระดับปัจเจกบุคคลคือแรงงานสตรีจากประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัด อุตรธานี โดยที่เป็นแรงงานที่ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายที่ย้ายถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพทำงานบ้าน เพราะเป็นแรงงานที่มีการศึกษาน้อยและมีความเสี่ยงที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบได้ง่ายจากพื้นที่ต้นทางและปลายทางผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ แรงงานสตรีลาวที่ ขึ้นทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย จำนวน 15 ราย โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวด้วยวิธีบอกต่อ (Snowball Technique) ซึ่งเป็นวิธีที่มีความเหมาะสมที่สุดสำหรับการใช้วิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมที่จะช่วยทำให้เห็นภาพปรากฏการณ์ของกระบวนการย้ายถิ่น และความสัมพันธ์ของแรงงานสตรีลาวผ่านเครือข่ายทางสังคมในการจัดการความเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่จังหวัดอุตรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ มีการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจการลงทุน และเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่บนเส้นทางสายหลักที่เชื่อมโยงไปยัง สปป.ลาว ทำให้เกิดแรงจูงใจต่อแรงงานสตรีลาว ที่เดินทางเข้ามาอย่างสะดวก เพื่อย้ายถิ่นเข้ามาชาติเพื่อไปหาชีวิตที่ดีกว่า

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview) ร่วมกับการสังเกต (Observation) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลกับแรงงานสตรีลาว

ย้ายถิ่น โดยมีแนวทางในการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และแนวทางในการสัมภาษณ์ดังกล่าวตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเช่น (1) ภูมิหลัง และปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ก่อนที่จะย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัด อุตรธานี ประเทศไทย(2) กระบวนการย้ายถิ่นที่พาให้แรงงานสตรีลาวสามารถย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดอุตรธานี ประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยที่การศึกษาครั้งนี้เป็นการทำความเข้าใจในลักษณะธรรมชาติ และขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรประกอบต่าง ๆ ของประชากรทางสังคมและพฤติกรรมของบุคคล โดยลงพื้นที่ติดตามแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นที่ทำงานบ้านโดยการขออนุญาตและทำความเข้าใจก่อนลงสังเกตการณ์ นอกจากนี้ยังสังเกตบริบทด้านสภาพแวดล้อมในสถานที่ ๆ เป็นครัวเรือนที่แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นทำงานอยู่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูลเริ่มตั้งแต่การรวบรวมข้อมูลภาคสนามและหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้ว ก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) ได้แก่ (1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (3) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน และจะได้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis Method) และการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis Method)

ส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะใช้โปรแกรม ATLAS.ti เข้ามาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพและส่วนเรื่องของความสัมพันธ์ในเครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่น ที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดอุตรธานี ประเทศไทย ผู้วิจัยจะใช้การวิเคราะห์เครือข่าย ทางสังคมอย่างง่าย (Simple Social Network Analysis) โดยใช้โปรแกรม UCINETเพื่อนำข้อมูลที่ได้จาก การสัมภาษณ์มาใช้ในการเขียนภาพจำลองของเครือข่ายร่วมกับโปรแกรม Netdrawโดยที่การวิเคราะห์ ข้อมูลเริ่มจากการจับคู่ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานที่เป็นสตรีลาวย้ายถิ่นในจังหวัดอุตรธานีจำนวน 15ราย ก่อนที่จะใช้คำสั่งของโปรแกรม UCINETเพื่อให้แสดงผลของความสัมพันธ์ออกมา แล้วนำใช้ผลที่ได้ไป สร้างภาพจำลองเครือข่ายทางสังคมผ่านโปรแกรม Netdrawต่อไป

ผลการศึกษารวบรวม

แรงงานย้ายถิ่นจาก สปป. ลาว ที่เข้ามาทำงานทำในประเทศไทยพบว่า รู้จักที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นคนที่เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทยมาก่อน และได้มีการติดต่อกันกับทางบ้านโดยใช้โทรศัพท์ หรือการช่วยเหลือของนายจ้างเพื่อนัดหมาย

ให้ทางญาติหรือครอบครัวมาพบในเมือง หรือชายแดน เพื่อหาโอกาสที่ส่งเงินกลับบ้าน ส่วนเครือข่ายทางสังคมของคนลาวในประเทศไทย ได้มีการช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาซึ่งกันและกัน นอกจากนี้แรงงานได้สร้างความสนิทสนมกับคนไทยโดยเฉพาะกับนายจ้าง หรือเพื่อนร่วมงานที่เป็นคนไทยหรือคนอื่นที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณแรงงานลาวอาศัยอยู่(มณี มัยทองอยู่, ดุษฎีอายุวัฒน์, 2548) โดยสอดคล้องกับ วรรณพร บันทะเลิศ (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเคะในประเทศไทย : การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน โดยผลการศึกษาพบว่า ผู้หญิงลาวดังกล่าวเข้าประเทศไทยถูกกฎหมายผ่านวีชานักท่องเที่ยว เพียงแต่ลักลอบทำอาชีพที่ผิดกฎหมายด้วยเหตุผลเพื่อรักษาสถานะความเป็นลูกผู้หญิงที่ดี ในขณะที่เดียวกัน ยังสามารถรักษาความสัมพันธ์กับคนทางบ้านผ่านการส่งเงินกลับบ้าน การเยี่ยมเยียนช่วงในเทศกาลสำคัญ สำหรับเครือข่ายทางสังคมโดยเฉพาะเครือข่ายญาติ เพื่อนจาก หมู่บ้านเดียวกันยังมีความสำคัญ เป็นอย่างมากต่อการย้ายถิ่น และระดับการศึกษา ซึ่งกลุ่มผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญ มีแนวโน้มในการย้ายถิ่นมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม(สุพร ผาสุก : 2558)

กระบวนการย้ายถิ่น เป็นกระบวนการย้ายถิ่นที่มีแบบแผนและมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยขั้นตอนเริ่มตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจย้ายถิ่นไปถึงการเข้าทำงานในถิ่นปลายทาง นอกจากนี้ยังพบว่า ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นมีดังนี้ (1) ด้านเศรษฐกิจ มองว่าสวัสดิการ อาหารที่พักและค่าใช้จ่ายต่างในประเทศไทยที่นายจ้างจัดหาให้ ซึ่งส่งผลทำให้ระดับบุคคล และครอบครัวของผู้หญิงย้ายถิ่นมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีเงินเก็บสะสมและสามารถชำระหนี้ได้ พร้อมส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนในชุมชนด้วย (2) ด้านสังคมวัฒนธรรม มองว่า การย้ายถิ่นของผู้หญิงมีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับคนในครอบครัว และชุมชน(ขวัญชนก สันฐาน, 2554; วัชร ศรีคำ, 2557) ทำให้เกิดการปรับตัวจากการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของผู้หญิงลาว ส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชาย และประกอบอาชีพหลักที่ทำในด้านเกษตรกรรม มีรายได้น้อยซึ่งไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายภายในครอบครัวและประกอบกับอัตราค่าจ้างในลาวต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นไปยังประเทศอื่น โดยเฉพาะประเทศไทย แรงงานลาวเป็นแรงงานที่มีความขยันและอดทนสามารถทำงานได้นานกว่าคนไทย (ประมวล สุขกล่อม : 2547; มณี มัยทองอยู่และดุษฎีอายุวัฒน์ : 2548) และได้รับการแนะนำ ชักชวนจากญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้าน ซึ่งแรงงานเหล่านี้ต้องมีการปรับตัวทางด้านสังคม เศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับนายจ้าง เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับแรงงานชาวไทยและนายจ้างได้อย่างราบรื่น ในมุมมองของนายจ้างที่ใช้แรงงานต่างด้าวชาวลาวได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจไว้ว่า

แรงงานชาวลาวเป็นแรงงานที่มีความขยัน อดทน สามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้ดี เพราะเมื่อเทียบกับรายได้จากประเทศบ้านเกิดแล้ว ค่าจ้างที่ได้รับเพียงพอที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของแรงงานต่างด้าวและครอบครัวดีขึ้นกว่าเดิม(น้ำเพชร เพชรดี : 2557)

นอกจากนี้ ศิวค์ไช ช่างปิติคุณ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานเด็กลาวรับใช้ในบ้าน โดยผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองมีทัศนคติในทางด้านบวกต่อการย้ายถิ่นของเด็ก เนื่องจากพวกเขานอกจากจะนำประโยชน์มาสู่เศรษฐกิจครอบครัวแล้ว ยังได้นำความรู้และทัศนคติใหม่ ๆ กลับมาด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองของเด็กเหล่านี้รู้สึกไม่เห็นด้วยกับการที่เห็นเด็กบางคนได้นำวัฒนธรรมใหม่ในการดำรงชีวิต พฤติกรรม และการแต่งกายเข้ามาในหมู่บ้าน ซึ่งขัดกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่โดยรวมแล้วสภาพชีวิตของเด็กเหล่านี้หลังจากที่กลับมาสู่ภูมิลำเนาเดิมก็ได้มีการพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้นเช่น การออมเงิน เกิดความรู้ และทักษะ ใหม่ ๆ ที่พวกเขาได้รับจากการไปทำงานในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อพวกเขา และครอบครัวอีกด้วย สำหรับจุดหมายปลายทางของการย้ายถิ่น ส่วนใหญ่เป็นย้ายถิ่นไปยังพื้นที่เขตเมืองหรือพื้นที่ ๆ มีการพัฒนามากกว่า เพราะว่ามีค่าจ้างที่ดีกว่าและมีมาตรฐานที่ดีกว่าแหล่งที่อยู่อาศัยเดิม เนื่องจากที่อยู่เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรได้รับผลตอบแทนต่ำ ถึงแม้ว่าจะมีเทคโนโลยีทางการเพราะปลูกพืชทางวิทยาศาสตร์ขั้นสูงจะมีอยู่แล้วก็ตาม และสุดท้ายด้านเครือข่ายทางสังคมของแรงงานย้ายถิ่นในภาคเกษตร เป็นอีกแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้แรงงานดังกล่าว เกิดการย้ายถิ่น ซึ่งได้รับคำแนะนำจากญาติ และเพื่อนฝูงเป็นต้น (K.S. Meenakshisundarum : 2013) และกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมได้เริ่มจาก บุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กัน และประสบการณ์ที่เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ลักษณะพิเศษของความสัมพันธ์ ในเครือข่ายจะเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนแต่มีเป้าหมายเดียวกัน โดยการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานความร่วมมือและระยะเวลาของการมีปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของบุคคล(ธนพฤษฯ ชามะรัตน์ : 2558)กระบวนการย้ายถิ่นที่ใช้วิธีทางด้านเครือข่ายสังคมจะมีเครือข่ายส่วนบุคคลเป็นหลัก มีเครือข่ายทางสังคมที่คอยให้การสนับสนุน และสร้างตัวแสดงที่เป็น (บุคคลและองค์กร) ของโครงสร้างทางสังคมของผู้ย้ายถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีศึกษา นี้ ทำให้เห็นภาพของนายหน้า จะใช้บุคคลที่เคยผ่านประสบการณ์ทำงานมาก่อน ที่มีเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ (Dimitri Fazito and WeberSoares : 2013)

อีกประการหนึ่ง แรงงานลาวที่ข้ามแดนมีขั้นตอน และวิธีการข้ามแดนของแรงงานลาวข้ามแดนด้วยกัน 2 วิธีคือ (1) การข้ามแดนแบบถูกกฎหมายโดยผ่านนายหน้าที่เข้าไปเสนอแหล่งงานให้กับคนลาวที่มีความสนใจที่จะเข้ามาทำงานในประเทศไทย ซึ่งต้องทำตามขั้นตอนอย่างถูกกฎหมายเพื่อให้ได้มาซึ่ง สิทธิที่ถูกต้องเพื่อที่จะได้เข้ามาทำงานใน

ประเทศไทยอย่างถูกต้อง (2) การข้ามแดนแบบผิดกฎหมายเป็นวิธีหนึ่งที่แรงงานลาวข้ามแดนที่มีความต้องการที่จะเข้ามาทำงานในประเทศไทยโดยคำแนะนำของเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนซึ่งมีความเสี่ยงต่อชีวิตเป็นอย่างมาก และวิถีชีวิตของแรงงานข้ามแดนเหล่านี้จะต้องมีการปรับตัวในรูปแบบที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงหลายด้านเพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตเข้ากับพื้นที่ใหม่ให้เหมาะสม การปรับตัวที่ยากที่สุดของแรงงานลาวข้ามแดนคือ การปรับตัวด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดสำหรับแรงงานลาวข้ามแดนที่ต้องพยายามเรียนรู้ การปรับตัวให้เข้ากับชีวิตความเป็นอยู่แห่งใหม่ ซึ่งเป็นสังคมเมืองมากขึ้นแต่ทางด้านภาษาและวัฒนธรรม นั้นแรงงานลาวสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วเพราะมีความคล้ายคลึงกัน และเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธเหมือนกัน ทั้งนี้แรงงานลาวข้ามแดนก็ยังคงดำรงไว้ซึ่งความเป็นสังคมเดิมของตนเองได้อย่างเหมาะสมในสังคมไทย(อภิชาติ สุวรรณรัตน์ และเก็ตถวา บุญปรากร : 2556)

สรุป

ปัจจัยที่ทำให้แรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นมีอยู่ด้วยกัน 2 ปัจจัยคือปัจจัยผลักดันจากประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายออก มีดังนี้

(1) ความยากจนและค่านิยมเนื่องจากแรงงานสตรีลาวที่เข้ามาหางานทำในประเทศไทยล้วนแล้วแต่มาจากครอบครัวที่ยากจน ประกอบอาชีพเป็นชาวไร่ชาวนาทำให้ไม่มีเงินที่จะสนับสนุนคนในครอบครัวให้ได้เรียนสูง จึงตัดสินใจย้ายถิ่นไปหางานทำและทำงานในอาชีพที่ไม่ต้องใช้ความรู้มากในการทำงานโดยเฉพาะอาชีพที่ทำงานบ้านเพราะเป็นอาชีพที่ไม่จำเป็นต้องมีวุฒิการศึกษาที่สูงก็ทำได้ ขอเพียงแต่ขยันทำงาน อีกประการหนึ่ง อาชีพดังกล่าวเป็นอาชีพที่ต้องได้พักอาศัยอยู่กับเจ้าของบ้านจึงไม่จำเป็นต้องใช้จ่ายอะไรมาก ตัวแรงงานสามารถเก็บออมเงินเพื่อส่งกลับบ้าน ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวต่อไปได้

(2) อัตราค่าจ้างที่ต่ำกว่าเมื่อเทียบกับต่างประเทศอีกทั้งยังมีรายจ่ายค่อนข้างสูงไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากค่าครองชีพที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสูงกว่าประเทศไทย

(3) อัตราการว่างงานอยู่ในระดับสูงสาเหตุเป็นเพราะว่านโยบายของภาครัฐในการขยายพื้นที่การลงทุนของผู้ที่เข้ามาลงทุนเข้าไปไม่ถึงพื้นที่ ๆ ชนบทของแรงงาน ที่ต้องการที่จะประกอบอาชีพ เช่น โรงงาน หรืออุตสาหกรรมต่าง

(4) การขาดสิ่งจูงใจสำหรับความก้าวหน้าในอาชีพและนโยบายกำลังคนที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศกำลังพัฒนาด้านการพัฒนา

คน และการสร้างอาชีพจึงยังมีข้อจำกัดอยู่เป็นอย่างมากทั้งในด้านงบประมาณ และด้านเทคนิควิชาการ

สำหรับปัจจัยดึงดูดในประเทศที่แรงงานเคลื่อนย้ายเข้า มีดังนี้

(1) ระดับค่าจ้างและเงินเดือนที่สูงกว่าในประเทศบ้านเกิดของแรงงาน และความคาดหวังด้านรายได้เพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากแรงงานที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนใหญ่มีรายได้ดี ทำให้มีเงินเหลือเก็บและสามารถส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ ส่งผลทำให้เกิดความพึงพอใจในการมีงานทำมากกว่างานที่เคยทำขณะอยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

(2) ค่านิยมและสิ่งจูงใจจากประเทศที่ต้องการย้ายไปทำงานความก้าวหน้าของอาชีพในการทำงาน ความสโลว์และความสะดวกสบายในการทำงาน นอกจากนี้ระบบเครือญาติ เพื่อนจากหมู่บ้านเดียวกันยังคงมีความสำคัญอย่างมากต่อการย้ายถิ่นซึ่งให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี เช่น ด้านอาหารการกิน แบ่งปันกันและขอยืมเงินได้ในกรณีที่เดือดร้อนหรือขาดส่น เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กรมการจัดหางาน. สรุปการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว ทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ พฤศจิกายน 2558.[ออนไลน์]. ได้จาก: <http://wp.doe.go.th> [สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2558].
- กนกพร ดีบุรี. (2542). เครือข่ายทางสังคมของผู้ หญิงในระบบรับเหมาช่วง:กรณีศึกษา การผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปในอำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่. ปรินญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม.
- ขวัญชนก สันฐาน. (2554). กระบวนการย้ายถิ่นของหญิงอาชีพทอผ้าไหมในชนบท อีสาน. วิทยานิพนธ์ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มณีมัย ทองอยู่และตษฎี อยู่วัฒน์. (2548). เครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติลาวใน ประเทศไทย.วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, 11(2).
- น้ำเพชร เพชรดี. (2557). การปรับตัวของแรงงานต่างด้าว: กรณีศึกษาแรงงานลาวอำเภอ เขมราษฎร์ จังหวัดอุบลราชธานี. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัย ราชภัฏอุบลราชธานี.
- วัชร ศรีคำ. (2557). แรงงานย้ายถิ่นเวียดนามในเขตเทศบาล เมืองอุบลราชธานี. วารสาร ลุ่มน้ำโขง, 10(1).
- ประมวล สุขกล่อม. (2547). แรงงานลาวอพยพในภาคอีสาน:กรณีศึกษาแรงงานอพยพ ในจังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สักกรินทร์ นิยมศิลป์. (2554). จุดเปลี่ยนกระแสการย้ายถิ่นในเอเชีย:สู่ยุคการรวมตัวทาง เศรษฐกิจของภูมิภาค. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุพร ผาสุก. (ม.ป.ป.). พฤติกรรมการย้ายถิ่นของแรงงานในประเทศไทย : การย้ายถิ่น ของแรงงานมีผลกระทบต่อความแตกต่างของค่าจ้างในภาคเกษตรกรรมและ นอกภาคเกษตรกรรมหรือไม่. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ติวงศ์ไช ช้างปิตักุณ. (2551). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นของแรงงานเด็กชาวลาวสู่ ประเทศไทยและผลที่เกิดขึ้น : กรณีศึกษาเต็กรับใช้ในบ้าน. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อภิชาติ สุวรรณรัตน์และเกีตถวา บุญปรากร. (2556). **ลาวพลัดถิ่น: การกลายเป็นแรงงานข้ามแดนในพื้นที่จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วรรณพร บันทะเลิศ. (2555). **ผู้หญิงลาวที่ทำงานร้านอาหารโอเคในประเทศไทย: การย้ายถิ่นและการใช้ชีวิตข้ามพรมแดน**. เอกสารการประชุมเครือข่ายวิชาการบัณฑิตศึกษาแห่งชาติครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Dimitri Fazito and Weber Soares. (2013). **The Industry of Illegal Migration: Social Network Analysis of the Brazil-US Migration System**. International Migration (IOM), Blackwell Publishing Ltd.
- K.S. Meenakshisundaram. **Study of Agriculture Laborers Migration Social Network and the Migration Behavior**. Indian Journal of Commerce and Management Study. 2013.
- Nguyen ThiNguyetMinh. (2012). **“Doing Osin”: Rural Migrants Negotiating Domestic Work in HaNoi**. Published by: University of California Press. *Journal of Vietnamese Studies*, 7(4),32-62.
- Vivienne Wee and Amy Sim. (2004). **Transnational Networks in Female Labor Migration, International Migration in Southeast Asia**. Institute of Southeast Asia Studies, Singapore.
- ThanapaugeChamaratana. (2015). **Social Network of Thai student — Laborers in Australia**. International Conference on Advance in education and Social Science.
- Alexandra Winkels. (2012). **Migration, Social Networks and Risk: The Case of Rural-to-Rural Migration in Vietnam**. University of California Press. *Journal of Vietnamese Studies*, 7(4), 92-121.

